

تېگىشلىك مەخپىيەتلىكنى ئاڭلاپلا قويىمەن - دە، ئۇنتۇپ كېتىمەن. سىر ساقلاشنىڭ ئەڭ ياخشى يولى ئۇنتۇپ كېتىش. — ئۇنداق بولسا مەن ساڭا ئېيتاي، مېنىڭ قولۇمدىكى بۇ بوۋاق پادىشاھ!

سۈپۈرگىنىڭ ئېشىكى مۆدۈرۈپ، ئۇ ئېشەكنىڭ ئۈستىدىن يەنە بىر قېتىم ئۇچۇپ چۈشكىلى تاسلا قالدى. — نېمە دېدىڭ؟!

— سېنىڭ قۇلىقىڭ ئېغىرمۇ، يولۇچى؟

— خۇدايا شۈكرى، ھازىرغىچە قۇلىقىمدىن رازىمەن. قاراڭغۇ كېچىدە يىىراقلاردا كېتىۋاتقان كارۋانلارنىڭ كولدۇرمىلىرىنىڭ ئاۋازىدىنلا ئۇلارنىڭ قايسى يۇرتنىڭ كارۋىنى ئىكەنلىكىگە ۋە ئۇلارنىڭ قايقا قاراپ كېتىۋاتقانلىقىغا ھۆكۈم قىلالايمەن... بىراق، سەن بۇ بوۋاقنىسى پادىشاھ دېۋىدىڭ، قۇلىقىمغا ھەقىقەتەن ئىشەنمەي قالدىم.

— شۇنداق، بىز پادىشاھ ئالىيلىرىنىڭ ئۆزىنى كۆتۈرۈپ كېتىۋاتىمىز. بۇ سىرلارنى ساڭا ئېيتماسلىقىم كېرەك ئىدى. ئاغزىمدىن چىقىپ كەتتى. سەن بۇ توغرۇلۇق ئاستىراق سۆزلە ياكى ئۆزۈڭ ئېيتقاندىك ئۇنتۇپلا كەت!

— مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم، — دېدى سۈپۈرگە، — بۇ كىچىككىنە بوۋاق قانداق قىلىپ پادىشاھ بولۇپ قالدى ۋە ئۇ نېمە ئۈچۈن ئۆزىنىڭ تەختىدە ئولتۇرماي مېنىڭ ئەرزىمەس بۇ ئېشىكىمنىڭ تۇياقلىرىدىن كۆتۈرۈلگەن چاغغا كۆمۈلۈپ بۇ يەردە كېتىپ بارىدۇ؟ نېمىشقا بىز ئۇنىڭغا تىز چۆكۈپ تەزىم قىلمايمىز؟... يەنە ساڭا ئېيتسام، سىلەرنىڭ بۇ شەھەردە نېمانداق پادىشاھ تولا؟ قۇياش شاھى، قەلەندەرلەر شاھى، ئۇنى ئاز دەپ يەنە بۇ يەردە بوۋاقلار پادىشاھىدىن بىرى چىقتى ياكى سەن مېنى ئەخمەق كۆرۈۋاتامسەن؟...

ئايال ئېيتماسلىققا تېگىشلىك سىرنىڭ بېشىنى ئاللىبۇرۇن

ئېچىپ قويدى. ئەمدى ئۇنىڭ سۈپۈرگىگە قالغان ھەممە ئىشلارنى چۈشەندۈرۈپ قويماقتىن باشقا ئىلاجى يوق ئىدى.

— سەن بىزنىڭ قۇياش شاھىمىز ھەققىدە ئاڭلىغانمۇ؟

— ئاڭلىغانمەن، — دېدى سۈپۈرگە، — بۇ قېتىم شۇ ئۇلۇغ شاھنىڭ ئوردا شەھىرىنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن كەلگەنىدىم. ھەشەمەتلىك ساراي، تۈمەنلىگەن لەشكەر، مىڭلاپ قۇللارنى كۆردۈم؛ ھاشارغا تۇتۇلۇپ تاش چاقتىم، مۇنۇ بىچارە ئېشەككىمۇ ئېغىر يۈكلەرنى توشۇدى. شەھەر دەرۋازىسىدىكى قورۇقچىلار يانچۇقۇمنى قۇرۇقداپ قويۇشتى. شۇنداق شەھىرىگە، ئۇلۇغ پادىشاھىڭغا لەنەت، دەپ قايتىپ چىقىۋاتىمەن.

— ئۇلارنىڭ تېرەڭنى شىلىۋالماغىنىما خۇش بولساڭ بولىدۇ.

— ئەجەب شۇ ئالەمگە مەشھۇر قۇياش شاھىنىڭ ئۆزى قولۇڭدىكى مۇشۇ كىچىككىنە بوۋاق بولسا - ھە!؟

— قۇياش شاھى ئۈچ كۈننىڭ ئالدىدا ئالەمدىن ئۆتتى.

— نېمە دېدىڭ؟!

— ئاۋازىڭنى پەسەيت! بۇ گەپلەرنى ئىككىمىز پەقەت پىچىرلاپلا ئېيتىشساق بولىدۇ، خەتەر ئۈستىدە كېتىپ بارغىنىمىزنى ئۇنتۇما.

— ئۇنداقتا، بۇ بالا قەيەرنىڭ پادىشاھى؟

— بۇ بالا قۇياش شاھىنىڭ ئەڭ كىچىك ئوغلى. مانا ئۈچ

كۈندىن بېرى ئوردىنىڭ ئىچى قان بىلەن تولدى، شاھنىڭ چوڭ ئوغۇللىرى بىر - بىرىنى قىرغىن قىلىشۋاتىدۇ.

— تەختنى تالىشىپ؟

— شۇنداق، مەنمۇ بۇ ئىشلارنى تازا چۈشىنىپ كەتمەيمەن،

تەرتىپ بويىچە قۇياش شاھىنىڭ چوڭ ئوغلى تەختتە ئولتۇرۇشى كېرەك ئىكەن. لېكىن، مەن ساڭا ئېيتسام، شاھنىڭ ئۇ چوڭ

ئوغلى شۇنچىلىك زالىم، قارا نىيەت، بۇزۇقچىلىقتا ئۇچىغا چىققان. بەزىلەر «دادىسىنى ئۇنىڭ ئۆزى قەستلەپ ئۆلتۈرگەن بولۇشى مۇمكىن» دەپ گۇمان قىلىشىدۇ. بۇزۇقچىلىقتا ئۇ شۇنچىلىك رەسۋاكى، ئۆزىنىڭ قانچە ئاياللىرى تۇرۇپ، يەنە قېرىنداشلىرىنىڭ ئاياللىرىغا كۆزىنى قىسزارتىدۇ، ھەتتا ئاتىسىنىڭ كىچىك خوتۇنلىرىغىمۇ چېقىلىدۇ. مۇنداق شاھزادىنى شاھلىق ئورنىغا كۆتۈرۈشكە قالغان ئوغۇللار قوشۇلمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئوردا ئىچىدە قىرغىنچىلىق باشلاندى.

— يا ئاللا، نېمە دەيدىغانسەن؟ — دەپ ياقىسىنى تۇتتى سۈپۈرگە، — مانا مەن بىر ئايدىن بىرى شۇ شەھەردە يۈرۈپتىمەن. ھېچكىمدىن مۇنداق ئەندىشىلىك گەپلەرنى ئاڭلىمىدىم.

— ھەممە ئىش ئوردا ئىچىدە مەخپىي بولۇۋاتىدۇ. سەن تۇرماق ئوردىنىڭ تاشقىرىقى ھويلىسىدىكىلەرمۇ ھازىرغىچە ھېچنېمىدىن خەۋەرسىز. ئىچكىرىكى ئوردىنىڭ دەرۋازىلىرى مەھكەم ئېتىۋېتىلگەن. بارلىق شاھ ئوردىلىرىنىڭ نىزامى شۇنداق ئىمىش، يېڭى شاھ بەلگىلىنىپ تەختتىن ئورۇن ئېلىپ بولمىغۇچە كونا شاھنىڭ ئۆلۈم خەۋىرى سىرتقا ئۇقتۇرۇلمايدىكەن. بولمىسا، مەملىكەتتە ئىسيان كۆتۈرۈلۈپ، تەخت تەۋرەپ كېتىدىكەن.

— چۈشەندىم، — دېدى سۈپۈرگە، — ھەرقانداق پادىشاھنىڭ تەختى پارتلاشقا تەييار تۇرغان ۋولقانىنىڭ ئۈستىدە بولىدۇ...

ئايال سۈپۈرگىنىڭ چوڭقۇر مۇلاھىزىلىرىنى چۈشەنمەي ئۆز سۆزىنى داۋام قىلىۋەردى:

— ساڭا مېنى قېتىپ بەرگەن خېنىم قۇياش شاھىنىڭ كىچىك خوتۇنلىرىنىڭ بىرى بولىدۇ. بولۇۋاتقان قىرغىنچىلىقلاردىن قورقۇپ ئۇ كىچىك شاھزادىنى قۇتۇلدۇرۇپ

قېلىش ئۈچۈن مېنى ياردەمگە چاقىرغان. بىز خېنىمنىڭ شاھنى قوبۇل قىلىدىغان خاس ھۇجرىسىدىكى مەخپىي ئىشكىتىن يەر ئاستى يول بىلەن قېچىپ چىقتۇق...

ئايالنىڭ كېيىنكى سۆزلىرى سۈپۈرگىنىڭ قۇلىقىغا كىرمىدى. ئۇ ئىشنىڭ تېگى - تەكتىگە يېتىپ بولغانىدى. «دۇنيادا شاھ ئوردىلىرىدىنمۇ سىرلىق ئورۇن بولمىسا كېرەك، دەپ پىكىر قىلاتتى ئېشىكى ئۈستىدە سۈپۈرگە، — ئۇ يەردە ھەر كۈنى، ھەر سائەتتە ئاچايىپ ئويۇنلار ئوينىلىپ، قىزىق ئىشلار سادىر بولۇپ تۇرىدۇ. كېيىن تارىخچىلار يۈز بەرگەن بۇ سىرلىق ۋەقەلەر توغرىسىدا تارىخ پۈتۈشىدۇ. لېكىن، بىزگىچە يېتىپ كەلگەن يازما خاتىرىلەرنىڭ زادى قانچىلىكى راست! ؟... بۇنىڭغا بىرىنچە دېمەك تەس. قانلىق جەڭلەر ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، غەلىبە قىلغۇچىلار ئالدى بىلەن يېزىلغان تارىخلارنى كۆزدىن كەچۈرىدۇ. ئۆزىنى يېزەپ كۆرسىتىدىغان سەھىپىلەرنى قالدۇرۇپ ياكى تولۇقلاپ يازدۇرۇپ، جىنايەت ئىزلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۆچۈرۈپ تاشلىشىدۇ. تارىخنىڭ يېزىلغان قىسىملىرىدىن تېخى يېزىلمىغان ياكى يېزىپ ئۆچۈرۈلگەن قىسىملىرى چىنراق بولىدۇ...

تۆتىنچى باب

ئايالنىڭ كېچە

سۈپۈرگە بىلەن ھېلىقى خېنىم قانداقتۇر بىر بۇغداي، قوناق، كۆكتاتلارنى تەرگەن ئېتىزلار، ئېگىز - پەس دۆڭلۈكلەرنى ئارىلاپ كەتكەن ئاياغ يوللار بىلەن بىرقانچە كۈن

مېخىشتى؛ ناتونۇش مەھەللىلەر، ياغاچلىرى چىرىپ قىيىسىپ
 كەتكەن كۆۋرۈكلەردىن ئۆتۈپ، چەت - ياقىلاردىكى قونالغۇلاردا
 تۇنىدى. خېنىم ئۈستىدىكى يېپىنچىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ قويۇپ
 خېلى ئازادلىشىپ قالغانىدى. سۈپۈرگە ئۇنىڭ قاۋۇل، ياش
 چوكان ئىكەنلىكىنى بايقىدى. ئۇ ھەقىقەتەنمۇ ئىسشچان
 كۆرۈنەتتى. قونالغۇلاردا سۈپۈرگىنىڭ پۇت - قولىنى يۇيۇشىغا
 سۇ ھازىرلايتتى، تاماق ئېتەتتى. يېتىشىغا چۈشەك تەييارلايتتى.
 چوكان قاشتېشىدەك سۈزۈك، ئاپپاق بەدەن گۈزەللىرىدىن
 بولمىسىمۇ، قاش - كۆزى جايىدا، تېرىسى قىزىل ئارىلاش قارىغا
 مايىل، قارىقۇمچاق ئاياللاردىن ئىدى. ئۇ بەزىدە ئاپتاپتەك
 ئېچىلىپ، سۈپۈرگىگە يېقىملىق جىلۋە قىلىپ، ئۇنىڭ ھەرقانداق
 ھاجىتىگە تەييار ئىكەنلىكىدىن بېشارەت بەرگەندەك قىلاتتى؛
 بەزىدە بولسا جىمىپ، خىيالچان بولۇپ قالاتتى. ئايالنىڭ بەدىنى
 چىڭ، ئۆزى بەستىلىك بولغاچقىمۇ، سۈپۈرگە ئۇنى ئېشەككە
 مىندۈرۈۋالغۇدەك بولسا ئېشەكنىڭ بېلى ئېگىلىپ كېتەتتى.
 مۇنداق چاغلاردا سۈپۈرگە ئېشەكنىڭ يېنىدا پىيادە ماڭاتتى،
 سۈر ئېشەك قۇلاقلىرىنى مىدىرلىتىپ، ئۆزىنىڭ ئۈستىدە بالا
 تۇتۇپ ئولتۇرغان بۇ ناتونۇش مېھمانغا ھەيران بولۇپ قاراپ
 قوياتتى. يول ئۈستىدە ئۇلار سايىداپ دەم ئالغۇدەك بىرەر تۈپ
 دەرەخ ياكى سۇ ئېقىپ تۇرغان ئۆستەڭ بويلىرىغا يېتىپ بارغاندا
 توختاپ دەم ئالاتتى. مۇنداق چاغلاردا چوكان شاھزادىنىڭ
 لاتىلىرىنى قۇرۇقداپ، ئۇنىڭغا ئەمچەك سالاتتى. ئايالنىڭ
 كۆكسىمۇ ئۆز بەستىگە لايىق يوغان ۋە چىڭ ئىدى. بوۋاق ئۇنىڭغا
 مەھكەم يېپىشىۋېلىپ ئاچكۆزلۈك بىلەن ئېمەتتى. ئاپپاق سۈت
 ئۇنىڭ جاۋغا يىلىرىدىن كۆۋەجەپ چىقاتتى. نېمىشقىدۇ ئايال بەزىدە
 شاھزادىنى ئېمىتەندە ئۇنىڭ بېشىنى سىيلاپ تۇرۇپ ئۇنىسىز
 كۆز يېشى قىلاتتى...

ئۇلار چەت - ياقىلاردىكى ساراي ياكى دەرەخلىرىگە پەقەت كۆز

باغلانغان چاغلار دىلا يېتىپ كېلەتتى - دە، بىر كېچە قونۇپ،
ئەتىگىنى يەنە سەھەردە كۆزدىن غايىپ بولۇشاتتى. ئايال بالىنى
كۆتۈرۈپ مېڭىش ئۆزى ئۈچۈن ھېچقانچە مۇشەققەت ئەمەستەك
ئىتتىك ماڭاتتى. بەزىدە ئۇ سۈپۈرگىنىڭ ئېشىكىدىنمۇ ئۆتۈپ
كېتىپ، ئارقىغا قاراپ سۈپۈرگىنىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتەتتى.
— يا قۇدرەت! — دەيتتى سۈپۈرگە ئايالغا قاراپ، —
خۇدايىم ساڭا يېتەرلىك كۈچ - قۇۋۋەت ئاتا قىلغانىكەن. ئەكەل
قولۇڭدىكى بالىنى مەن بىردەم ئالاي، چارچىغانىسەن؟
— ئۆزۈم كۆتۈرەي! — دەيتتى ئايال، — ئوردا قائىدىسىدە
شاھزادىنى باشقىلارغا بېرىشكە بولمايدۇ.

— ھازىر سەن ئوردىدا ئەمەس، ئاللانىڭ ئاسمىنى كەڭ بىر
ئوچۇقچىلىقىدا كېتىپ بارىسەن. قارىغىنە، ئەتراپتىكى ھەممە
نېمە قۇياشنىڭ نۇرىدا يېقىملىق تاۋلىنىپ يېتىپتۇ. ئەنە،
يىراقلاردىكى دەرەخلىكلەردە كاككۇك سايراپ تۇرۇپتۇ.
تورغايلارنىڭ قانچىلىك خۇش خۇي چۇرۇقلىشىۋاتقىنىنى
ئاڭلاۋاتامسەن؟ بۇ يەردە سەنمۇ، مەنمۇ، ھەممە نېمە ئەرگەن.
مېنىڭ كىملىكىمنى بىلمەكچى بولساڭ، مۇشۇ ئەرگىنلىكنى
قوغلىشىپ سەيياھ بولۇپ كەتكەن ئادەممەن. خاتىرجەم بول، بۇ
يەردە ھېچكىم بىزگە كۆز - قۇلاق بولۇپ تۇرغىنى يوق!
— بىلەمسەن؟ — دېدى چوكان — بۇ شاھزادە كۈنلەرنىڭ
بىرىدە چوقۇم پادىشاھ بولىدۇ.

— ئاللا نېسىپ قىلسا، — دەپ ئۇنىڭ سۆزىنى تۈزەتتى
سۈپۈرگە.

— پادىشاھ بولغۇچىنى پەقەت بەلگىلەنگەن ئادەملەر
كۆتۈرۈشى شەرت.

— جاھاندا مەن نۇرغۇن ئىشلارنى كۆرگەن، لېكىن مۇنداق
لەشكىرى يوق، ئىنىكئانىسىنى ئېمىپ كېتىۋاتقان پادىشاھنى
كۆرمىگەنكەنمەن، — دەپ كۈلدى سۈپۈرگە، — راست

ئېيتىسەن، پادىشاھنى كۈتۈشنىڭ قائىدە - نىزاملىرىدىن مېنىڭ قىلچە خەۋىرىم يوق. شاھزادىگە كۆز يېشى قىلىپ تۇرۇپ ئەمچەك سېلىشمۇ ئوردىنىڭ نىزامىمۇ؟ نېمە ئۈچۈن بەزىدە سەن بۇ ھۈرمەتلىك، بولغۇسى شاھىمىزنى ئېمىتكەندە يىغلايسەن؟ چوكان ئۇزاق جىمىپ كەتكەندىن كېيىن ئېغىز ئاچتى:

— بىلەمسەن؟ مەنمۇ ساڭا ئوخشاشلا ياقا يۇرتلۇق. مېنىڭ يۇرتۇم ئاۋۇ قارلىق تاغلارنىڭ ئارقىسىدىمۇ ياكى ئاۋۇ يېشىل دۆڭلۈكلەرنىڭ ئۈستىدىمۇ ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن. ئىشقىلىپ، مەن تۇغۇلغان يەرنىڭ ئاياللىرى مۇشۇنداق بەستلىك، كۆكسى چوڭ، سۈتلۈك كېلىدىكەن. شاھ ئوردىسىغا لازىم ئىنىكتانلارنى ئەنە شۇنداق يۇرتلاردىن تاللاپ ئەكەلگۈزىدىكەن. مەن ئۆزۈمنىڭ قانچە ياشتا ئوردىغا كىرگىنىمنى ئەسلىيەلمەيمەن. بىر ئايالنىڭ بېشىمنى سىيلاپ، يىغلاپ تۇرۇپ خوشلاشقىنىنى، ئەتراپى چۈمكەلگەن ھارۋىدا ئىغاڭشىپ ئولتۇرۇپ ئۇزاق يول ماڭغىنىمنى خۇددى چۈشۈمىدىكىدەك كۆز ئالدىمغا كەلتۈرىمەن. ئېھتىمال، بالا ۋاقتىمدا ناھايىتى چىرايلىق بولسام كېرەك، خاننىڭ ئادەملىرى مېنى تويىتوغرىلا ئوردىغا يەتكۈزۈپ كېلىپ، خانىشلارنىڭ خىزمىتىگە تۇتۇپ بەرگەن.

— ھېلىمۇ گۈزەل تۇرۇپسەن، سىڭلىم.

سۈيۈرگىنىڭ ماختىشىنى بىرىنچى قېتىم ئاڭلىغان چوكان جىلۋە بىلەن لاپ قىلىپ ئۇنىڭغا قارىدى - دە، سۆزنى داۋام قىلدى:

— بەلكىم تاللىنىپ شاھ ھەرىمىگىمۇ كىرىشكە مۇيەسسەر بولاتتىممىكەن، بىراق، مەندەك پۇقرالارنىڭ قىزلىرىنى تۆۋەن نەسەبتىن كېلىپ چىققان دەپ، ھەرگىز شاھ ھۇزۇرىغا كىرىشكە تاللاشمايدۇ. مەن پەقەت خېنىملارغا دېدەكلا بولالىدىم. ساڭا ئېيتسام، ئوردىدا بىزدەك دېدەكلەرنىڭ ھالى شۇنچە خاراپ. مانا مېنى ئۇلار ئون بىر - ئون ئىككى يېشىمدىلا ئاياغ ئاستى

قىلىشقان.

— كىملەر؟

— كىملەر بولاتتى؟ باشتا مەرتۈنلىكەرەك بىرى ئاياغ ئاستى قىلىدۇ. ئاندىن ئوردا خادىملىرى، قورۇقچىلار، ھارۋىكەش، ئاشپەز، چاكارلار، ھەتتا بەزىدە بالاغەتكە يېتىپ قالغان بەگباش شاھزادىلەرمۇ بىزگە چېقىلىۋېرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىز ئاتىسىز بالىلارنى تۇغىمىز. بالا تۇغۇلۇشى بىلەنلا نازارەتچىلەر ئاچىقىپ كېتىپ بوغۇپ تاشلىشىدۇ. مۇشۇ يوغان ئەمچەكلىرىمىزگە سۈت تولۇپ تۇرسۇن دەپ، ئۇلار بىزنىڭ تۇغۇشىمىزغا يول قويۇشىدۇ. ئاندىن بالىلىرىمىزنى ئۆلتۈرۈپ، بىزنى خېنىملارنىڭ بالىلىرىنى ئېمىتىشكە قويىدۇ. قۇياش شاھىنىڭ ئارزۇلۇق خوتۇنلىرى ھەتتا ئىنىكئانلارنى سېغىپ سۈتمىنى ئىچىدۇ. ئادەم سۈتىدە بەدىنىنى سۈرتىدۇ... مەن بۇ شاھزادىنى ئېمىتىۋاتقىنىمدا بەزىدە ئۆزۈمنىڭ بالىلىرىنى ئويلاپ قالىمەن... — نېمە دېدىڭ؟! — سۈپۈرگە ئېشىكى ئۈستىدە قىيىسىپ ئولتۇرۇپ ئايالدىن سورىدى، — سېنىڭ ئۆزۈڭنىڭ بالىلىرىمۇ بارمىدى؟ بىز نېمىشقا ئۇلارنىمۇ بىللە ئېلىپ ماڭىدۇق؟

— مەن بىر ئوغۇل، بىر قىز تۇغقان، قانداق چىرايلىق بالىلار ئىدى دېگىن؛ ئۇلارنىڭ ئۇزۇن كىرىپىكلىرى، كىچىككىنە كۆزلىرى، ماڭا تەلپۈنگەن بۇدرۇق قوللىرى كۆز ئالدىمدا تۇرۇپتۇ. ھەر ئىككىلىمىزدىن ئايرىلدىم. قولۇمدىن يۇلۇۋېلىشتى. دە، ئەگەپ يوق قىلدى. مەن نېمىشقا يىغلىماي، قارا، مېنىڭ كۆكسۈمدىن ئېقىۋاتقان ئاپئاق سۈتلەر شۇ بالىلىرىمنىڭ رىزقى ئەمەسمىدى؟!...

ئايال بوغۇلداپ يىغلىۋەتتى. سۈپۈرگىنىنىڭ قەلبىنى بۇ ئايالغا بولغان ئېچىنىش، ھېسداشلىق چۇلغۇۋالدى. ئۇلار ھەر ئىككىلىسى ئۇزاققىچە جىمىپ كەتتى. سۈپۈرگە ئىككىنچىلەپ ئايالدىن بۇ ھەقتە گەپ سورىمىدى.

كېچىك شاھزادىنى كۆتۈرۈپ كېتىۋاتقان چوكان بىر كۈنى ناھايىتىمۇ خۇش خۇپلىشىپ كەتتى. ئۇلار سۈپۈزۈك تاغ سۈيى يېيىلىپ ئېقىۋاتقان چىمەنلىككە يېتىپ كەلگەندە، ئايال قائىدىنى بۇزۇپ شاھزادىنى سۈپۈرگىگە تۇتقۇزدى. شاھزادە كۆزىنى يوغان ئېچىۋالغان بولۇپ، ساقاللىق بۇ كىشىگە چەكچەيگىنىچە قاراپ قالغانىدى.

— ئۇھ، بۇ يەر نېمىدېگەن چىرايلىق، مەشەدە بىردەم ئارام ئالمايلىمۇ؟ — دېدى ئايال.

— شۇنداق قىلايلى — دېدى سۈپۈرگە. ئايال:

— ئۆتۈنۈپ قالاي، سەن مەن تەرەپكە قارىما، — دېدى — دە، سۇنىڭ ئاياغ تەرىپىگە قاراپ كەتتى.

ئېشەك ئەتراپتىكى چۆپلەرنى قېلىن كالىپۇكلىرى بىلەن يالماپ، ئىشتىھا بىلەن ئوتلاشقا باشلىدى. ئاز ئۆتمەي سۈپۈرگىنىڭ قولىقىغا سۇنىڭ شالاپشىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئايال نېرىراققا بېرىپ ئۆزىنى دالىغا ئېلىپ يۈيۈنماقتا ئىدى. سۈپۈرگە قولىدىكى بوۋاققا قارىدى. كەلگۈسىدە پادىشاھ بولۇشقا تېگىشلىك بولغان بۇ بوۋاقنىڭ سۈپۈرگە ئۆز ئۆمرىدە ئۇچراتقان نارەسىدىلەردىن ھېچبىر پەرقى يوق ئىدى.

— خوش شاھزادەم، — دېدى سۈپۈرگە بالىغا قاراپ، شاھزادە يۆڭىكىدە پۇتلىرىنى پىلتىڭلىتىپ تېپىرلاپ قويدى، — سېنىڭ ھېلىقى بارلىق تەخت ۋارىسلىرىنى يوقاتماقچى بولۇپ قۇتىرىغان چوڭ ئاكاڭ شۇ تاپتا ئوردا ئىچىدىن سېنى ئىزدەپ تاپالماي قانچىلىك غەزەپكە كېلىۋاتقاندۇر. ھە!؟ بەلكىم ئۇ قىلىچىنى يالىڭاچلاپ ئوردا ئىچىدىكى ئۇچرىغانلا بوۋاقنى قانغا بويلاۋاتقاندۇ؟ يا بولمىسا ئۇ ئەڭ ئاۋۋال سېنىڭ مېھرىبان ئاناڭنى دارغا ئاسقاندۇر؟... خۇدانىڭ تەقدىرىنى قارا، مىڭلاپ قوشۇن قوغداشقا تېگىشلىك سەندەك بىر شاھزادىنى ئۆزىنىمۇ قوغدىيالمايدىغان مېنىڭدەك بىر ئاجىزنىڭ قۇچىقىغا تاشلاپتۇ...

سەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە راستتىنلا خانلىق تەختىدە ئولتۇرۇپ قالغۇدەك بولساڭ، بىزنىڭ سېنى مۇشۇنداق كۆتۈرۈپ يۈرگىنىمىزنى، سەن ئۈچۈن بېشىمىز كېتىدىغان خەتەرگە تەۋەككۈل قىلغانلىقىمىزنى ئېسىڭگە ئالارسەنمۇ؟

بوۋاق بۇدۇرۇق قوللىرىنى سۇنۇپ سۈپۈرگىنىڭ ساقاللىرىنى تۈتۈۋېلىشقا تىرىشاتتى.

— ياق! — دەپ ئۆز پىكرىنى رەت قىلدى سۈپۈرگە، — شاھلاردىن شاپائەت كۈتۈش ئەخمەقنىڭ ئىشى. ھۆكۈمرانلار ئۆز سىرىنى بىلگۈچىلەرنى ھەممىدىن بۇرۇنراق كۆزدىن يوقىتىدۇ. بەندىنىڭ ھەقىقىي شاپائەتچىسى رەھىملىك ئاللاننىڭ ئۆزى...

سۈپۈرگە تېخى بالا شاھ ئۈستىدىكى مۇلاھىزىلىرىنى ئاياغلاشتۇرماي تۇراتتى. يىراقتىن ئايال چىقىپ كەلدى. سۈپۈرگە ھەيران بولۇپ قاراپلا قالدى. ئايال يۇيۇنۇپ، تارىنىپ تولىمۇ گۈزەللىشىپ كەتكەنىدى. سۈپۈرگىنىڭ تەسەۋۋۇرىدا پورەكلەپ ئېچىلىۋاتقان قىزىلگۈل، دەرەخلەر ئارقىسىدىن كۆتۈرۈلۈۋاتقان تولۇن ئاي يەيدا بولغاندەك بولدى... شۇ چاغدا سۈپۈرگە بالىنىڭ يۆڭكى ئاستىسىدا تۇرغان قولىغا ئىسسىق بىر نەملىكنىڭ تەگكەنلىكىنى سەزگەندەك بولدى. دە، دەرھال ئېسىگە كېلىپ، بالىنى يەرگە قويۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

— ۋاي، سەن نېمە قىلىۋاتىسەن؟ — دېگىنچە يۈگۈرۈپ يېتىپ كەلدى ئايال.

— نېمە بولدى؟

— سەن شاھلارنى قانداق كۈتۈشنى بىلمەسەن، مەن ساڭا ئېيتىمىدىمۇ، نېمىشقا شاھزادىنى يەرگە قويۇپ قويىسەن؟

— سەن ئۇنىڭ ئاستىسىدا دەرھال قۇرۇقدا، — دېدى سۈپۈرگە كۈلۈپ، — ئۆمرۈمدە مەن مۇنداق ئورنىغا سېپىپ، چېچىپ ياتىدىغان پادىشاھنى كۆرمىگەنكەنمەن.

ئايالمۇ ئىختىيارسىز كۈلۈۋەتتى. نېمىشقىدۇر ئۇ بۈگۈن

خۇش خۇي بولۇپ قالغانىدى. سۈپۈرگىگە مۇنايم مۇئامىلە قىلغۇسى، ئۇنىڭغا سۈركىلىپ ئەركىملىگۈسى كېلىپ تۇراتتى. ئۇمۇ يەردە ياتقان شاھزادىنى دەرھال قولغا ئېلىشنى ئۈنتۈپ سۈپۈرگىنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلدى - دە:

— قارا، شۇ ئاپتىدا بىز مۇشۇ بالىنىڭ ئاتا - ئانىسىغا، بىر جۈپ ئەر - خوتۇنغا ئوخشاپ قاپتۇمىز، — دېدى.

مۇشۇ بىرنەچچە كۈنلۈك سەپەر جەريانىدا سۈپۈرگىنىڭ مىجەزى ئايالغا يېقىپ قالغانىدى. ئۇ بىر ئاز غەلىتە، قوپال، ساددا كۆرۈنىدىغان بۇ ئادەمنىڭ ۋۇجۇدىدىكى ئەرلەرگە خاس ئاق كۆڭۈللۈك ۋە يوشۇرۇن ئەقلىنى كۆرۈپ يەتكەنىدى. ئايالنىڭ قەلبىدە كۈندىن - كۈنگە ھاۋا ئانام زامانىسىدىن قالغان شۇ ئەرنى ئىگىلەش، قولغا كەلتۈرۈش، ئۇنىڭ مۇھەببىتىگە ئېرىشىش ئىستىكى يېتىلىۋاتاتتى. سۈپۈرگە ئايالنىڭ ئەر - خوتۇن توغرىسىدىكى گەپلىرىنىڭ مەنىسىگە چۈشەنمىدىمۇ ياكى چۈشەنسىمۇ چۈشەنمەسلىككە سالىدىمۇ، ئايالدىن كۆزلىرىنى قاپچۇرۇپ، قولىنى يۇيۇش ئۈچۈن سۇ تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئۇلار يەنە يولغا چىقتى. ئايال تۇرۇپ كۈلەتتى، دالا گۈللىرىنى ئۈزۈۋېلىپ قولىقىغا قىساتتى. بەزىدە غىمگىشىپ ناخشا ئېيتاتتى.

بۇ بېشىغا چۈشكەن كۈننى ھېچكىم بىلمەيدۇ،
توۋا دەيمەن، دەرد تارتقانغا كىشى ئۆلمەيدۇ.
ئوردىدىكى خىنىملارنى شاد - خۇرام دېمەك،
زىبۇ زىننەت يۈك ئۇلارغا، قەلبى كۈلمەيدۇ.

ئۇ ئۆز ناخشىسىدا ئوردىدىكى دېدەكلەرنىڭ كۈلپەتلىرى،
ئېگىز تاملار ئىچىگە بەند بولغان خانىشلارنىڭ ئىچ پۇشۇقى،
بالىسىدىن ئايرىلغان ئانىنىڭ ھەسرەتلىرىنى سۆزلەيتتى.
شۇ كۈنى ئۇلار خالىي بىر قونالغۇغا كېلىپ چۈشتى. ئايال

سۈپۈرگىنى ئەڭ مەزىلىك تاماقلارنى تەييارلاپ كۈتتى. كېچىسى
ئۇ سۈپۈرگىنى ئۆز قوينىغا چاقىردى.

— ماڭا قارا، يولۇچى، — دېدى ئايال ياستۇقىغا
جەينەكلىنىپ تۇرۇپ، — سەن مېنى نېمىشقا ئىككىلىتىپمۇ قويماي
دېمەيسەن؟

— ئىككىلىتىپ دەمسەن؟... سېنىسىما؟ — سۈپۈرگە
كۈتۈلمىگەن بۇ سوئالدىن ھەيران بولدى، — سەن كىچىك بالا
بولمىساڭ؟

— لېكىن مەن ئايال كىشى - دە!

— توغرا، سەن ئايال كىشى.

— قوينۇمغا كىرىش خىيالىڭىمۇ كىرمەمدۇ؟ ياكى مەن
ساڭا يارىمىدىممۇ - يە؟...

جاھانكەزدى سۈپۈرگە تېغىرقاپ قالدى. كىچىك شاھزادە
چوكاننىڭ ئۇ تەرىپىدە ئاتلىق ئۇخلاۋاتاتتى. تۈن يېرىملىشىپ
قالغان بولۇپ، ئاي نۇرى ئۇلار ياتقان ھۇجرىنىڭ ئىچىنى غۇۋا
يورۇتۇپ تۇراتتى. ئايال بولسا كۆرىپنىڭ ئۈستىدە يالىسىڭاچ
دېگۈدەك ياتقىنىچە، يوتقىنىنىڭ بىر تەرىپىنى ئېچىپ قويۇپ
سۈپۈرگىگە قۇچاق ئاچقاندى. تەڭلىكتە قالغان سۈپۈرگە نېمە
دېيىشنى بىلمەي قالدى.

— ياق، ياق. سەن... سەن ھەرقانداق ئەرگە يارايدىغان
چوكانسەن، — دېدى ئۇ دۇدۇقلاپ.

— ئۇنداق بولسا نېمىشقا قوينۇمغا كەلمەيسەن؟ دەسلەپكى
كۈنلەردە مەن سېنىڭ زورلۇق قىلىشىڭدىن ئېھتىيات قىلدىم؛
كېيىنكى كۈنلەردە مەن سېنى كۈتتۈم. بەزى كۈنلىرى سەن
يېتىمىلا ئۇخلاپ كېتىسەن، مەن ئۇزاققىچە كۆز يۇممايمەن...
خوجايىن خېنىم مېنى ساڭا قوشۇپ يولغا سالغاندا «خالىساڭ
خوتۇن قىل!» دېگىنىنى ئاڭلىغان بولغىنىڭ؟
— شۇنداق، ئاڭلىغان.

— دېمەك، بىزگە رۇخسەت قىلىنغان. سەن يەنە نېمىدىن ئېھتىيات قىلىسەن؟

..... —

— ياكى سەن ئاياللارغا يېقىنلاشماسلىققا قەسەم قىلىۋەتكەنمۇ؟ ياكى سېنىڭ دىنىڭدا ئۆيلىنىشكە بولمامدۇ؟ ئەگەر شۇنداق بولسا، سەن ئۇنداق يارىماس دىندىن چىقىپ كەت. ئاللاننىڭ ئۆزى ئەر بىلەن ئايالنى بىر - بىرىگە ھاجەتلىك قىلىپ ياراتقان.

... —

— نېمىشقا ئۈنچىمايسەن؟ مېنى خوتۇنلۇققا ئالساڭ زىيان تارتمايسەن. ئايىغىڭدا يۈرۈپ خىزمىتىڭنى قىلىسەن. مەن شاھ ئوردىسىدا ئەڭ ئېسىل تاماقلارنى پىشۇرۇشنى ئۆگەنگەن. . . .
سۈپۈرگىنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنى ئاياللارغا ھەۋەس قىلىدىغان، چاغلىرىم ئۆتۈپ كەتكەن، دەپ ھېسابلايتتى. سۈپۈرگە بۇ ياش ۋە ساغلام نوتىغا ئۇرۇنۇپ ئۆز قەدىر - قىممىتىنى تۆكۈشنى خالىمايتتى. ئايال بولسا سۈپۈرگىنى ياخشى كۆرگەنلىكىدىن ئەمەس، ئۆزىدىكى غەربىلىق ۋە يالغۇزلۇقنى بىردەملىككە بولسىمۇ يىراقلىتىش ياكى بولمىسا كېلىپ - كېتىدىغان بىر ئۆتكۈنچى تەشۋالىقنى قاندۇرۇش زۆرۈرىيىتىدىن قوينىغا چاقىرماقتا ئىدى. . . . بىر چاغلاردا سۈپۈرگىنىڭمۇ يىگىتلىك مەزگىللىرى ئۆتكەنىدى. ئۇنىڭمۇ ئۆزىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتكەن مەشۇقلىرى بولغان. ئۇ ۋاقىتلار قانچىلىك گۈزەل ۋە ئۇنتۇلماس ئىدى - ھە!...؟

يالغۇز ئاياغ يول، كەڭ دالا ياكى شەمشەرنىڭ قانداقتۇر بىر تار كوچىلىرىدا ئۇنى دېرىزىسىنى ئېچىپ شەرەتلىگەن جانانلار، قايناق بازار ئىچىدە چۈمپەردىسىنى بىلىنەر - بىلىنمەس قايرىپ قويۇپ كۈلۈمسىرىگەن گۈزەللەر ئۇنىڭ ئېسىدە، شۇنداقلا ئۇنىڭ بەزىلىرى شەھلا كۆزلىرى بىلەن ئۇنىڭ يۈرىكىگە ئوت يېقىپ،

ئۇنى ئەگەشتۈرۈپ كېتىپ قالاتتى. سۈپۈرگە مۇنداق چاقىرىغان جانانلارنىڭ ئۆيىدە بىر كېچە، پەقەت بىر كېچىلا مېھمان بولۇپ ئۆتەتتى. - دە، ئىككىنچىلەپ ئاياغ باسمايتتى. چۈنكى، بىر نىشاننى ئۇزاق ئەگىپ يۈرۈشنىڭ خەتەرگە ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى ئۇ ئوبدان بىلەتتى... چوكاننىڭ جاننى قىينايدىغان ئوتلۇق تەلەپلىرى سۈپۈرگىنى ئەنە شۇنداق خىياللارغا ئەكەتتى. ئايال بولسا توختىماي سۆزلىمەكتە، سوئاللارنى قويماقتا ئىدى.

— گەپ قىلساڭچۇ! — دەپ ئالدىرىتاتتى چوكان، — ياكى سېنىڭ ئېيتقىلى بولمايدىغان بىرەر ئەيىبىڭ بارمۇ؟ ياكى بولمىسا...

— قوي، سىڭلىم، مېنىڭ يېشىم ساڭا مۇناسىپ ئەمەس!

— يېشىم دېدىڭما؟! — كۈلۈپ كەتتى چوكان.

— ھەئە، مېنىڭ بالىلىرىم بولغان بولسىمۇ بەلكىم سېنىڭدىن چوڭراق بولغان بولاتتى.

— ئوردىدا بىزگە ئىككى پۇتى گۆرگە ساڭگىلىغان قېرىلارمۇ ئېسىلىشىدۇ. خىجالەت بولما، بۇ ئىشنى مانا مەن ئۆزۈم تەلەپ قىلىدىم...

چوكان شۇنداق دېدى. - دە، سۈپۈرگىنىڭ قوينىغا ئۆمىلىپ دېگۈدەك كىرىپ كەلدى.

— مۇنداق قىلما، مۇنداق قىلما! — دەپ يالۋۇراتتى سۈپۈرگە ئۆزىنى قاچۇرۇپ، — مەن سېنى خوتۇنلۇققا ئالساممۇ ئاۋۋال بىرەر كىشىنى گۇۋاھ قىلىپ تۇرۇپ نىكاھ ئوقۇتۇشىمىز كېرەك... سەن مېنى گۇناھكار قىلىسەن... قوللىرىڭنى قەيەرگە سوزۇۋاتىسەن؟ قوي مېنىڭ غىدىقىم كېلىدۇ... ئەمما چوكان سۈپۈرگىگە بارغانسېرى مەھكەم يېپىشىپ، ئۇنىڭ كىيىملىرىنى يەشمەكتە ئىدى. ئۇ كۈچلۈك قوللىرى بىلەن سۈپۈرگىنى ئۆزىگە تارتاتتى. ئۇلۇغ شاھزادە بولسا يېنىدىلا سادىر بولۇۋاتقان ئاجايىپ مۇھەببەت پاجىئەسىدىن بىخەۋەر تاتلىق

پۇشۇلدايتتى. ئاي بۇلۇتلار ئارىسىدا بىر كۆرۈنۈپ، بىر مۆكۈنەتتى. ئايالنىڭ ئوتلۇق ۋە تەشئالىق پىچىرلاشلىرى تەسىرىدە يۇلتۇزلار تېخىمۇ روشەن چاقناپ، كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىشاتتى... سۈپۈرگىگە بۇ چوكاننىڭ مۇھەببىتىنى بۈگۈنگە، مەڭگۈگە ياكى شۇ بىرنەچچە مىنۇتقا بولسىمۇ قوبۇل قىلماقتىن باشقا چارە يوق ئىدى... ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى يوقالغان، ئۇنتۇلغان سېزىملار ئويغىنىشقا باشلىدى...

بەشىنچى باب

ياخشى قال يولۇچى

يەنە يېڭى بىر ئالڭ ئاتتى. سۈپۈرگە ئورنىدىن سەھەر تۇرۇپ يۈيۈندى. بامدات نامىزىنى ئوقۇپ خۇدادىن ئۆز گۇناھلىرىنى تىلىدى. ئۇلار يەنە يولغا چىقىشتى. چوكان ئۆزىدىكى تەشئالىق ئوتىنى ئازراق بولسىمۇ پەسەيتكەن بولۇپ، بۈگۈن نېمىشقىدۇر كەم سۆز بولۇپ قالغانىدى. ئۇ پات - پات ئېشەك ئۈستىدە كېتىپ بارغان سۈپۈرگىگە يەر تېگىدىن قاراپ قويايتتى.

ئوردىدىكى چاغدا چوكان ئۆزىنىڭ ئەنسىز، كىشىنى بىزار قىلىدىغان خورلۇق تۇرمۇشىدىن جاق تويغانىدى. ئۇ قانچە قېتىم شۇنداق بىر كىشىنىڭ غايىتىن پەيدا بولۇپ، ئۆزىنى يىراق، خاتىرجەم بىر ماكانغا ئەكىتىشنى تىلىگەنىدى. ئۆزىنى ئەكىتىدىغان ئۇ كىشىنىڭ چىرايىنىڭ قانداق بولۇشى، ياش قۇرامىنىڭ قانچىدە ئىكەنلىكى ئۇنىڭ ئۈچۈن بەربىر ئىدى. ئۇنىڭغا لازىمى پەقەت ئۆزىگە پاناھ بولالايدىغان بىرەر ئەر كىشى.

شۇنداق ئادەم بولسا، ئۇنى دۇنيانىڭ قانچىلىك يىراق يەرلىرىگە ئەكەتسىمۇ مەيلى ئىدى. ئۇ يەردە ئۇ ئېرىنىڭ ئاش - تامىقىنى ئېتەتتى، ساغلام، بۇدرۇق بالىلارنى تۇغاتتى، ئۇنىڭ بالىلىرىنى ھېچكىم بوغۇپ قويمايتتى، ئۇ ئۆز بالىلىرىغا قېنىپ ئەمچەك سالالايتتى. بالىلار چوڭ بولۇپ، ئۇنىڭ ئەتراپى ۋاڭ - چۇڭغا تولاتتى...

چوكان ئۆزىنىڭ ئوردا ئىچىدە ئۆتكۈزگەن تۇرمۇشىنى ئويلىغىنىمۇ كەلمەيتتى. ئوردىدىكى دېدەكلەر، ئىنىكئانلار، ئايال چاكارلار بىلەن ئوردا خىزمەتچىلىرىنىڭ ئوغرىلىقچە قىلىشىدىغان مۇناسىۋەتلىرى كىشىنى بىزار قىلاتتى. ئوردىدىكى ئېسىل زادىلەر كۆزى چۈشكەن ئايال خىزمەتكارلارنى خۇشى تۇتقاندا چاقىرىپ بىر كېچە قويىغا ئالىدۇ - دە، بۇ كىشىنى بىرەرگە تىنىپ قويسلا كالىسى ئېلىنىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، تەھدىت سېلىپ ئەتىسىلا ھەيدەپ چىقىرىدۇ. ئوردا خىزمەتكارلىرى بىلەن بۇلۇڭ - پۇچاقلاردا قورقۇپ، تىترەپ تۇرۇپ قىلىشقان ئىشلارنىڭمۇ قىلچە لەززىتى بولمايدۇ. ئاھ، شۇ ھەشمەتلىك ئوردىدا ئاددىي بىر دېھقاننىڭ خوتۇنى بولۇشنى ئارزۇ قىلمايدىغان بىرەر كېنىزەك تېپىلارمۇ؟! ...

ئوردىدىن مانا بۇ شاھزادىنى ئېلىپ قېچىش ئىشىغا شۇڭلاشقا بۇ چوكان ئۆز ئىختىيارى بىلەن ماقۇل بولغانىدى. ئۇ خەۋپ ئىچىدە قالغان شاھزادىنى قوتۇلدۇرماقچى، راستىنى ئېيتقاندا، ئوردىدىن يىراق بىر جايدا ئۆزىنىڭمۇ خاتىرجەم تۇرمۇشىنى تىكلەمەكچىدى. . . چوكان خىيال ئىچىدە سۈپۈرگىگە قارايتتى. بۇ ئادەمنىڭ يېشىنى ئانچە چوڭ دەپ كەتكىلىمۇ بولمايتتى. ئۇنىڭدا ئەر كەكلەرگە خاس ھەممە خىسلەت تېپىلاتتى. ئەمما بۇ چوكانغا نىسبەتەن ئۇنىڭ مۇناسىۋەتلىرى بىر ئەر بولغۇچىغا ئەمەس، مېھرىبان قېرىنداشقا ئوخشاپ كېتەتتى. بۇ ئادەم يەر تېرىپ، خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرىدىغان دېھقان

ئەمەس، تۈگىمەس سەرگەردانلىقنى ئۆزىگە كەسىپ قىلغان غەلىتە ئادەمدەك قىلاتتى.

سۈپۈرگە بىلەن چوكان قانداقتۇر بىر تاشلىسىق ساي، تاشلاندىق يوللار بىلەن كەڭ ئېدىرلىقنى كېسىپ ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى. يىراقتا يېشىللىقلارغا پۈركەنگەن دۈمچەك - دۈمچەك دۆڭلۈكلەر، ئۈنىڭمۇ ئارقىسىدا قارلىق ئېگىز تاغلار كۆرۈنەتتى. ئاشۇ دۆڭلۈكلەر تەرەپكە ئەكىتىدىغان يولغا قاراپ چوكاننىڭ كۆزلىرى نۇرلىنىپ كەتتى.

— بىلەمسەن؟ — دېدى ئۇ سۈپۈرگىگە، — بۇ يەرلەر ماڭا تونۇشتەك قىلىدۇ. مېنى لەشكەرلەر ئوردىغا ئېلىپ ماڭغاندا، ھارۋا بىلەن ئەنە شۇنداق دۆڭلۈكلەرنى ئارىلاپ ماڭغاندەك قىلغان. بىز ئۇزاق يول يۈرگەن، ھارۋىدا يەنە قانداقتۇر يۈكلەرمۇ باردەك قىلاتتى. مەن يوغان ساندۇقلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا چاپقىلىپ ئولتۇرۇپ، مەپە مىلەڭزىسىنىڭ يوقۇقىدىن ئوغرىلىقچە سىرتقا قارىغانىدىم، بەلكىم، ئاشۇ دۆڭلۈكلەردىن ھالقىپ چۈشەكلا بىزنىڭ يۇرتقا بارارمىزمىكەن. ئۇلار مېنى ئوردىغا ئېلىپ ماڭغاندا مەن كىچىك ئىدىم، كېيىن ئاڭلىسام، ئاتا - ئانىم ھەسرەت چېكىپ ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ. ھازىر يۇرتۇمدا قانداق ئۇرۇق - تۇغقانلىرىمنىڭ بارلىقىنىمۇ بىلمەيمەن...

— سەن ئۇ تەرەپلەرنى ئۆزۈڭنىڭ يۇرتىغا ئوخشىتىۋاتساڭ كېرەك، — دەپ كۈلدى سۈپۈرگە، — دۇنيادا بىر - بىرىگە ئوخشايدىغان دۆڭلۈكلەر ئازمۇ؟

— سېنىڭ دېگىنىڭ توغرىدۇر، — دېدى چوكان، — ئەمما، مۇشۇ ئەتراپ كۆزۈمگە ئىسسىق كۆرۈنۈۋاتىدۇ. شۇ ئەتراپتىن بىز بىرەر پارچە يەر سېتىۋېلىپ تېرىغان بولساق، ساپاننى مەن ئۆزۈم سۆرەيتتىم.

— ئەتىدىن باشلاپ بىز ئۇ تاغ تەرەپكە ئەمەس، مانا ماۋۇ چۆللۈكلەرگە قاراپ كەتكەن يول بىلەن ماڭىمىز، — دېدى

سۇپۇرگە، — ئالدىمىزدىكى بۇ يوللاردا ئەمدى بىزگە بەزىدە كۈنلەپ بىرەر كارۋان، بىرەر يولۇچى ياكى بىرەر قونالغۇمۇ ئۇچرىمايدىغان ئىشلار بولۇپ تۇرىدۇ. ئۇ يوللاردا ئادەم شالاڭ، شاھ ئاياغاقچىلىرىنىڭ تۇتۇپ كېتىشىدىن ئەنسىرەشىڭىمۇ ھاجىتى يوق. مەن قۇملۇقلاردىكى ئەڭ يېقىن، ئەڭ مەخپىي يوللارنى بىلىمەن.

قۇياش شاھىنىڭ تەۋەلىكىدىن چىقىپ كېتىدىغان ئاخىرقى كېچىسى يولۇچىلار قونالغۇ تاپالماي، ئېتىزلىقتىكى تاشلىنىپ تۇرغان بىر كونا كەپە ئىچىدىلا تۇنىدى. كەپىنىڭ ئۈستىگە ياپقان ياغاچلار چىرىپ قارىداپ كەتكەن، كەپىنىڭ بۇلۇڭ - پۇچاقلىرىنى قېلىن تور باسقان بولسىمۇ، كەپىنىڭ ئاستىغا قۇرۇق ۋە يېڭى مەڭگەن يېپىتىلغانىدى. بۇ شۇ ئەتراپتىكى بىنەم يەرلەرنى تېرىيدىغان دېھقانلارنىڭ يىغىم - تېرىم ۋاقتىدا پايدىلىنىدىغان تۇرالغۇسىدەك قىلاتتى. بىر - ئىككى كۈندىن بېرى ماڭغان ئوڭغۇل - دوڭغۇل تاشلىق يول سۇپۇرگىنى ئوبدانلا چارچاتقانىدى. ئۇ ئېشىكىنى چۈشەپ ئوتقا قويۇپ، كىرىپلا ئۇخلاپ كەتتى. چوكاننىڭ كۆزىگە بولسا زادى ئۇيقۇ كېلىدىغاندەك ئەمەس ئىدى.

«كۈندۈزى يول بويىدا كۆرۈنگەن دۆڭلۈكلەردىن ھالقىساقلا بىزنىڭ يۇرتقا يېتىپ باراتتۇق» دەپ ئويلايتتى چوكان. شۇ دۆڭلەرنىڭ ئارقىسىدا راستتىنلا ئۇنىڭ يۇرتى بارمۇ ياكى بۇ بىر خىيالىي تۇيغۇمۇ؟ بۇنىسى نامەلۇم ئىدى. نېمىشقىدۇر چوكاننىڭ كالىسىغا مۇشۇنداق بىر پەرەز ئورنىشىۋالغانىدى. ئۇ يەردە يىراقتىكى ئاق باش تاغلاردىن ئېقىپ كېلىدىغان سۈپسۈزۈك تاغ سۈيى، ئۇزۇنغا سوزۇلغان جىلغىلار بار. بىر قېتىم ئاتىسى چوكاننى شۇ يەرلەرگە باشلاپ بېرىپ سايدىن بېلىق تۇتقان. ئاياغ يوللار، ئېتىزلار، ياپپىشىل باراڭلار بىلەن پۈركەنگەن ئاددىي دېھقان ئۆيلىرى، سەيلىكلەر ھەممىسى ئۇنىڭ ئېسىدە تۇرۇپتۇ.

ئەگەر ئۇ شۇ ئەتراپتىكى بىرەر ئىشلەمچىنىڭ خوتۇنى بولۇپ قالغان بولسا تېمىدىگەن ياخشى بولغان بولاتتى - ھە! ... بۇ ناتونۇش ئادەم ئەمدى چۆل يوللىرى بىلەن ئۇنى قەيەرلەرگە ئەكەتەر؟ ئېھتىمال ئۇ مۇشۇ كەتكىنىچە ئۆز يۇرتىغا مەڭگۈ قايتىپ كېلەلمەس! ...

تۈن يېرىمىدا ئايال ئاستا ئورنىدىن تۇردى. سۈپۈرگە بىلەن كىچىك شاھزادە شېرىن ئۇيقۇدا ئىدى. چوكان تالاغا چىقتى. ئاي ئەتراپىنى سۈتتەك يورۇتۇپ تۇراتتى. يىراق بىر يەردىن شارقىراپ ئېقىۋاتقان سۇنىڭ بوغۇق ئاۋازى كېلەتتى. قەيەرلەردىندۇر ئىتلار ھاۋىشىپ قوياتتى. دېمەك، يېقىن ئەتراپتا بىر يەردە يېزا باردەك قىلاتتى. چوكان ئىتلارنىڭ ئاۋازى كەلگەن تەرەپنى نىشان قىلىپ ماڭدى. باشتا ئالدى - كەينىگە قاراپ ئاستا ماڭدى. كەپىدىن يىراقلاشقاندىن كېيىن يۈگۈرۈشكە باشلىدى. خىيال بىلەن ئۇ ئۆزىنىڭ نېمىلەرگە دەسسەپ، قايسى تەرەپكە قاراپ كېتىپ بارغىنىنىمۇ بىلمەيتتى.

ئەگەر ئوردىدىن شاھزادىنى ئىزدەپ چىققان لەشكەرلەر بۇ ئەتراپتىن چوكاننى تېپىۋالدىغان بولسا، ئالدى بىلەن ئۇنىڭدىن شاھزادىنى سۈرۈشتە قىلىدۇ. ئۇ چاغدا ئۇ نېمىدەپ جاۋاب بېرىدۇ؟ ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ ئوردىغا نېمە كېرىكى، ئۇلارغا لازىمى شاھزادە. ئەگەر كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇ شاھزادە پادىشاھلىق تەختتە ئولتۇرۇپ قالىدىغان بولسا، بوۋاق چېغىدا ئۆزىنى تاشلاپ قاچقان ئىنىكئانىسىنى ئەيىبلەپ كالىسىنى ئالىدۇ؛ ئەگەر پادىشاھلىق باشقىلارنىڭ قولىدا بولغان تەقدىردىمۇ، تەختنىڭ كەلگۈسى كۈشەندىسى بولغان شاھزادىنى تاپ دەپ ئۇنىڭ جېنىنى ئالىدۇ؟ ئەگەر شاھزادىنى ھېلىقى يولۇچى ئېلىپ يىراقلاشقا كېتىپ قالسا، ئۇ چاغدا شاھزادىنى ئۇ ئوردا ئادەملىرىگە قانداق تېپىپ بېرەلەيدۇ؟ ...

چوكاننىڭ كۆز ئالدىغا ئوردىدىكى سۇغا تۇنجۇقتۇرۇپ

ئۆلتۈرۈش، ئەمچەكتىن ئېسىش، گېلىنى بوغۇپ كۆزىنى چانقىدىن چىقىرىش، قاپقا سولاپ دۇمبالاش، ئالدى - كەينىدىن قوزۇق قېقىش، تىرىك تۇرغۇزۇپ يۈرىكىنى سۇغۇرۇۋېلىش دېگەندەك ھەر خىل جازالار كەلدى. ئۇ بارغانسېرى دەككە - دۈككىگە چۈشۈپ، يۈگۈرۈشتىن توختاپ قالدى. بوۋاقنى ئويلغانسېرى كۆكسىلىرى چىڭقىلىشقا باشلىدى. «ئاز ئۆتمەي شاھزادە ئويغىنىدۇ، — دەپ ئويلىدى چوكان، — ئۇ ئېمىشى كېرەك. يولۇچى ئۇنى قانداق پەرۋىش قىلىدۇ؟ ئۇنىڭ يىغىسىنى قانداق پەسلىتىدۇ؟ شاھزادە ئۆلۈپ قېلىشى مۇمكىن...»

جاۋابكارلىق تۇيغۇسى ۋە ئائىلىق مېھرى چوكاننى ئارقىغا قايتۇردى. ئۇ كەپىگە قايتا يېقىنلىشىپ كەلدى. بالا بىلەن سۈپۈرگە يەنىلا تاتلىق ئۇيقۇنىڭ ئىلكىدە ئىدى. تىنچ كېچىدە ئۇلارنىڭ چوڭقۇر تىنىقى سىرتقىمۇ ئاڭلىنىپ تۇراتتى. چوكان پۈتۈننىڭ ئۈچىدا دەسسەپ كىرىپ بالىنى قولىغا ئالدى - دە، دېمىنىمۇ چىقارماستىن كەپىدىن يىسراقلاشتى. ئاندىن ئۇ شاھزادىنى مەھكەم قۇچاقلاپ شامالەك ئىتتىك يۈگۈرۈپ كەتتى. ئايمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ يۈگۈرۈۋاتقانداك قىلاتتى...

سۈپۈرگە سەھەردە ئويغىنىپ يېنىدا ھېلىقى چوكان بىلەن بالىنىڭ يوقلۇقىنى كۆردى. ئۇ تالاغا چىقتى. ئەتراپقا قارىدى. ھەممە ياق جىمجىت، كېچىچە تويۇپ ئۆتلىغان سۈر ئېشەك ھۇرۇنلۇق بىلەن توپىغا ئېغىناپ ياتاتتى. ئېشەك ئىگىسىنى كۆرۈپ ئېرىنچەكلىك بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، كېرىلىپ سىلكىنىدى. چوكاننىڭ قارىسى كۆرۈنمەيتتى. سۈپۈرگىنىڭ كۆڭلىدىن بىر گۇمان كەچكەندەك قىلدى - دە، قايتىپ كىرىپ ئايال ياتقان ئورۇننى تۇتۇپ كۆردى. ئورۇن ئاللىبۇرۇن مۇزلاپ كەتكەنىدى. ئۇ يەنە كەپىدىن چىقتى. يىراق بىر ئۇپۇق سىزىقى ئەتراپىدا شەپەق لاۋۇلداپ، يېڭى بىر قۇياشنىڭ كۆتۈرۈلۈش

ئالدىدا تۇرغانلىقىدىن خەۋەر بەرمەكتە ئىدى. ئەتراپتا سەھەرچى قۇشقاچلار چۇرۇقلىشاتتى. سەھەرنىڭ ساپ ۋە مۇزدەك ھاۋاسى كىشىنى ئەندۈكتۈرەتتى. سۈپۈرگە كەپە ئىچىگە يەنە قايتىپ كىرىپ، خۇرجۇننىڭ ئاغزىنى ئېچىپ، شاھزادىنىڭ ئانىسى خىراجەت قىلىش ئۈچۈن بەرگەن تىللار سېلىنغان خالىتىنى ئىزدىدى. خالتا ئۆز ئورنىدا تۇراتتى. ئۇ قايتىپ چىقىپ، كەپىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپ خىيالغا پاتتى.

بۇ چوكان قەيەرگە كەتكەن بولۇشى مۇمكىن؟ توغرا، ئۇ تۇنۇگۇن: مۇشۇ ئەتراپتا بىزنىڭ يۇرت بار، دېگەندەك قىلىۋىدى. دېمەك، ئۇ ئۆز يۇرتىنى ئىزدەپ كېتىپ قالغان ئوخشايدۇ. ئۇنداقتا ئۇ شاھزادىنىڭ ئانىسى بەرگەن تىللارنى نېمىشقا ئەكەتتى؟ بەلكىم ئۇ مېنى خۇرجۇندىن تىللا سېلىنغان خالىتىنى ئالغۇچە ئويغىنىپ كەتسۇن دېگەندۇ ياكى ئالدىراشچىلىقتا ئۇنىڭ ئېسىگە خالىتىمۇ كەلمىگەندۇ؟ ھېچ بولمىغاندا ئۇ تىللارنى بولسىمۇ ئەكەتتىشى كېرەك ئىدى. بۇ پۇللار ماڭا تەئەللۇق ئەمەس، شاھزادىنىڭ راسخوتى ئۈچۈن بېرىلگەن دۇنيا ئەمەسمىدى!... ھەي كەم ئەقىل خوتۇن، سەن مۇنچە ئالدىراپ قاقچىساڭمۇ، ئۆزۈمنىڭ يۇرتىغا كېتەي دېسەڭ، مەن سېنى توسۇپ قالاتتىم!؟

تۇرۇپلا سۈپۈرگىگە غېرىبىلىق ۋە يالغۇزلۇق يەتكەندەك بولۇپ قالدى. چوكان ئۆزىنىڭ ئاجايىپ كەچۈرمىشلەرگە تولغان ئەندىشىلىك پاراڭلىرى بىلەن يول بويى سۈپۈرگىسىنى زېرىكتۈرمىگەنىدى. ھەربىر ئۆتەڭ، قونالغۇلاردا ئۇ سۈپۈرگىگە تاماق ئېتىپ بەرگەن، ئۇنىڭ ھاجەتلىرىدىن چىققانىدى. ھېلىقى شاھزادىچۇ؟ بۇ دۇنيادا ئەڭ پاك، ئەڭ ياۋاش، تېخى ھېچبىر گۇناھ ئۆتكۈزۈشكە، ھېچكىمگە زۇلۇم سېلىشقا ئۈلگۈرمىگەن ھۆكۈمران دەپ مانا شۇ شۈمەتكىنى دېسە بولىدۇ. بۇ نارەسىدىمۇ ئىنىكئانىسىنىڭ كۆكسىنى مەھكەم قاماللاپ، ئاچكۆزلۈك بىلەن

ئېمىپ، ئۇلارنىڭ قېشىدا پۇشۇلداپ ئۇخلاپ، ئوبدان ھەمراھ بولۇپ قالغانىدى.

سۈپۈرگە چوكاننىڭ قايتىپ كېلىپ قېلىشىنى ئۈمىد قىلىپ كۈن خېلىلا ئۆرلەپ كەتكۈچە كۈتتى. ئايال قايتىپ كەلمىدى. سۈپۈرگە ھەر خىل پەرەزلەرنى قىلاتتى. «مەن بۇ چوكاننى رەنجىتىپ قويغاندىمەنمۇ يە! — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — ياق، مەن ئۇنى خاپا قىلغۇدەك ھېچ ئىش قىلمىدىم، ئۇنىڭ كۆڭلىنى قايتۇرمىدىم، بەلكىم ئۇ كېچىسى بالىنى تالاغا ھاجەتكە ئاچىققان بولسا، ئۇلارنى ياۋايى ھايۋانلار يەپ كەتكەندىمۇ ياكى جىن ئالۋاستىلار ئېلىپ قاچقانمىدۇ؟ ياق، چوكان ئالتون قاچىلانغان خالىتىنى ئالمىغان بىلەن شاھزادىنىڭ يۈگەك، پارچە - پۇرات لاتىلىرى چىگىلىگەن بوپىنى ئۇتتۇماي ئەكېتىپتۇ. دېمەك، ئۇ ئەمدى قايتىپ كەلمەيدۇ!»

سۈپۈرگە نەرسە - كېرەكلىرىنى ئېلىپ، ئېشىكىنىڭ يېنىغا كېلىپ يولغا چىقىشقا تەييارلىق قىلدى. نېمىشقىدۇر ئۇنىڭ كۆڭلى يېرىم ئىدى.

— خوش ئېشىكىم، — دېدى ئۇ ئېشەككە سەكرەپ مىنىپ، يولدا قوشۇلغان يولداش بولماپتۇ، دېگەن مانا شۇ. يەنە ئىككىمىز يالغۇز قاپتۇق. قېنى خىت، ئالغا، بىزنىڭ ھەقىقىي يولداشلىرىمىز تېخى ئالدىمىزدا!

سۈپۈرگە شۇنداق دېدى - دە، بىرنەچچە قەدەم ماڭمايلا، تۈيۈقسىز بىر ئىش ئېسىگە كېلىپ ئېشەكنىڭ تىزگىنىنى تارتتى.

— توختا، بەلكىم شۇ خوتۇننىڭ ئۆزى ئالۋاستىدۇر. بولمىسا ئۇ بىر كېچىدىلا يېنىمىزدىن قانداق قىلىپ غايىب بولۇپ كەتتى؟ ئۇنىڭ قالدۇرغان ئىزلىرى قېنى؟ ھېچ بولمىغاندا سەن ئېشىكىم ئۇنىڭ قايىققا كېتىپ قالغىنىنى بىلىشنىڭ كېرەك

ئىدىغۇ؟ ئۇ ئۇچقاندۇمۇ ياكى . . . خۇدا، ئۆز پاناھىڭدا ساقلا!
ئۇنداقتا بىز بۇ بىرقانچە كۈندىن بېرى بىر ئالۋاستى بىلەن
ھەمسەپەر بولۇپ ماڭدۇقمۇ؟!

سۈيۈرگە بايىلا ئۆزى خۇرجۇن - چاقىلىرىنى كۈتۈرۈپ
چىققان ئەسكى كەپىگە قورقۇنچ ئىچىدە قارىدى - دە، ئېشىكىنى
قاتتىق دېۋىتىتى.

— خىتا! . . . تېز بول، ئېشىكىم، بۇ سىرلىق يەردىن
دەرھال يىراقلىشايلى. كىم بىلىدۇ بەلكىم، ھېلىقى نېمىدا؟ ھە،
قۇياش شاھى دەيدىغان بەچچىغەرنىڭ شەھىرىدىن چىقىپلا
يولۇققان خوتۇنلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى ئالۋاستىدۇر. بولمىسا
نېمىشقا ئۇلار باش - كۆزلىرىنى قاپقارا چۈمپەردىلەر بىلەن
چۈمكىۋالغان؟ . . . سەن ھېلىقى بالىسىنى بىزگە تاشلاپ بېرىپ
كەتكەن ئايالنىڭ چىرايىنى كۆردۈڭمۇ؟ مەن غىل - پال كۆرۈپ
قالغاندەك بولدۇم. ساڭا ئۇنى قانداق تەسۋىرلەپ بەرسەم
چۈشىنەرسەن؟ قىسقىسى ئۇ بالا تۇغقان ئايالغا ئوخشاشمايدۇ.
سۈرەتتەك گۈزەل، قىز بالىنىڭ ئۆزى. ئالۋاستىلار ئېزىقتۇرۇش
ئۈچۈن ئادەملەرنىڭ كۆزىگە ئەنە شۇنداق پەرىلەر سىياقىدا
كۆرۈنىدۇ. . . ئۇنداقتا، قۇياش شاھىنىڭ ئۆزىچۇ؟ ئۇ ئەلۋەتتە
ئالۋاستىلارنىڭ ئەڭ كاتتىسى — ئىبلىس دېگەن سۆز. بولمىسا
نېمە ئۈچۈن ئۇنىڭ ئىسمىنى ئاڭلىغانلىقى ئادەم قورقۇپ
تترەيدۇ؟ . . . ھېلىقى بوۋاق شاھزادىچۇ؟ ئاتىسى بىلەن
ئىنىكئانىسى ئالۋاستى بولغاندىن كېيىن، ئۇ ئەلۋەتتە كىچىك
ئالۋاستى دېگەن سۆز. شۇنچە كۈن بىللە يۈرۈپمۇ ئۇنىڭ سەبىي
بالىلاردەك بىرەر قېتىم ۋىلىقلاپ كۈلگىنىنى ياكى قەغىش قىلىپ
يىغلاپ باققىنىنى ئاڭلىماپتىمەن. ئاپئاق كۆكرەككە مەھكەم
يېپىشىۋېلىپ ئىنىكئانىسىنى شورىغىنى شورىغان. ھېلىقى
ئادەملەرنىڭ تاپىنىنى تېشىپ قېنىنى ئىچىدىغان ئالۋاستىلارنىڭ

نەق ئۆزى. ئەڭ قورقۇنچلۇقى، مەن ھېلىقى ئايال ئالۋاستى بىلەن بىر كېچە قۇچاقلىشىپ يېتىپتىمەن. مەن ساڭا قەسەم قىلىپ بېرەي، ئېشىكىم، ئۇ ئىشقا مېنى ئايالىنىڭ ئۆزى زورلىدى. مەن دەسلىپىدە خالىمىغاندىم. . . .
سۈپۈرگىنىڭ پىكىرلىرى بارغانسېرى قالايمىقانلىشىپ كەتتى.

— ماڭا قارا، ئېشىكىم، — دەپ ئېشىكىگە مۇراجىئەت قىلاتتى ئۇ، — نېمىشقا سەن تۆت پۇتلاپ ئۆمىلەپ ماڭىسەن، مەن نېمىشقا ئىككى پۇتلاپ ئۆرە ماڭىمەن؟ نېمىشقا ئىككى پۇتلۇق مەخلۇقلار ئالۋاستىغا ئايلىنىپ كېتەلەيدۇ، سەن مەڭگۈ ئېشەك پېتىڭچە قالىسەن؟ . . . سەن دەپ باققىنە، زادى ئالۋاستى بولغان ياخشىمۇ، ئېشەك بولغان ياخشىمۇ؟ . . . نېمىشقا ئۈنچىمايسەن؟ سەن مېنىڭ ئۆزۈڭدىنمۇ دۆتلۈكۈمگە ئىچىڭدە كۈلۈۋاتقانسەن ھەقىچان! . . .

كېچىچە ھاردۇقنى ئوبدان چىقارغان ئېشەك ئىتتىكى مېڭىشىدا كېتىپ باراتتى. ئۇ ئىگىسىنىڭ مۇنداق توختىماي مۇلاھىزە قىلىپ، نېمىلەر توغرىسىدۇر سۆزلەپ مېڭىشىغا كۆنۈكۈپ قالغانىدى.

«بىر ئىش زادىلا ئېسىمدىن چىقمايدۇ، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى سۈپۈرگە، — بۇ ئۇزاق يىللارنىڭ ئالدىدا بولغان ۋەقە. ئۇ چاغدا تېخى ئاناڭنىڭ قورسىقىغىمۇ تۈرەلمىگەن، مەن سېنىڭ داداڭنىڭ دادىسىنى مىنىپ يۈرگەن چاغلىرىم ئىدى، كەڭ بىر ئوچۇقچىلىقتا كېتىپ باراتتۇق. قەيەردىن پەيدا بولۇپ قالدى بىلىمدىم، ئالدىمىزدىن تۇيۇقسىز توي ئارتىپ كېلىۋاتقان توپ چىقىپ قالدى. توپنىڭ ئالدىدا كاناي، سۇنايچىلەر مېڭىپتۇ، ئارقىدىكى ھارۋىدا ناغرا - دۇمباق چالغۇچىلار ئولتۇرۇپتۇ. ئۈنىڭمۇ ئارقىسىدا تەختىراۋانغا سېلىپ قىزنى ئەكەلىشىۋېتىپتۇ.

ئايىاي، ئۆمرۈمدە مۇنداق كاتتا تويىنى كۆرمىگەنمەن. ناغرا - سۇنايلارنىڭ ئاۋازىدىن قۇلقىم پاك بولۇپ قالاي دېدى. بىر چاغدا تەختىراۋاندا ئولتۇرغان كېلىن قىزغا قاراپ قېتىپ تۇرۇپلا قاپتۇمەن. ئادەم بالىسىنىڭمۇ شۇنچە چىرايلىق بولىدىغانلىقىغا ئەقلىم يەتمەي قالدى. تويچىلارنىڭ مېنى قىستاپ يولنىڭ چېتىگە ئاچىقىپ قويغىنىنىمۇ تۇيماي قاپتەن. تويچىلار ئۇزاپ، تېخى يولنىڭ چېتىمۇ بېسىلماي تۇراتتى، بىرى مېنى «يىگىت!» دەپ چاقىرغاندەك قىلىپ قالدى. بۇرۇلۇپ قارىسام، ئارقامدا پۈركەنجىلىك بىر ئايال تۇرۇپتۇ.

— خېنىم، مېنى چاقىردىلىمۇ؟ — دېسەم.

— ئۆيلىنەمدىلا؟ — دېدى ئۇ.

بايىقى تويىنىڭ قىزىقچىلىقى كاللامدىن كەتمىگەن بولسا كېرەك.

— ئۆيلىنىدىغان ئىش بولسا ئاشۇ تەختىراۋاندا ئولتۇرۇپ ئۆتۈپ كەتكەن قىزدەك قىزغا ئۆيلەنسە، — دەپتۇمەن.

— ئۆيلىنىدىغان نىيەتلىرى راستتىنلا بولسا ماڭا ئەگىشىپ ماڭسىلا، مەن سىلىگە ئەشۇ قىزنىڭ سىڭلىسىنى تونۇشتۇرۇپ قويماي، سىڭلىسى ھەدىسىدىنمۇ چىرايلىق، — دېدى ئايال.

ئۇ چاغدا مېنىڭمۇ تېخى ياش، تەلۋە ۋاقتىم. تولا ئويلىنىپ تۇرمايلا ھېلىقى پۈركەنجىلىك ئايالغا ئەگىشىپ ماڭدىم. قانچىلىك يول باسقنىمىزنى بىلمەيمەن، بىر چاغدا چوڭ بىر كۆلىنىڭ يېنىدىن چىقىپ قالدۇق. كۆل بويىدا كاتتا بىر ئىمارەت تۇرۇپتۇ. شۇنچىلىك چوڭ ئۆيدە بىرمۇ ئادەم كۆرۈنمەيدۇ. پۈركەنجىلىك ئايال ئېگىلىپ:

— قېنى خوش! — دەپ مېنى ئۆيگە باشلىدى.

ئېشەكنى ئىشىك ئالدىدا قالدۇرۇپ، مۇشۇنداق ئەسكى چورۇقلىرىم بىلەنلا گىلەملەر سېلىنغان ئۆيگە كىرىپ كەتتىم.

پۈركەنجىلىك ئايال مېنى ئۇزۇن كەتكەن دەھلىزلەردىن ئۆتكۈزۈپ، يۇقىرى - تۆۋەن پەلەمپەيلەر بىلەن ئالاھىدە ياسالغان بىر خاس ھۇجرىغا باشلاپ كىردى. ھۇجرا ئىچىنىڭ قانداق بېزەلگەنلىكىنى، ئۆيىچىدىكى قىممەت باھالىق نەرسە - كېرەكلەرنىڭ قانچىلىك ئېسىللىقىنى مەن ساڭا ئېيتىپ بەرسەممۇ سەن بەربىر چۈشەنمەيسەن.

— سىلى ئېيتقان ھېلىقى قىز مۇشۇ ئۆيدە تۇرامدۇ؟ — دەپ

سورىم مەن.

ئايال مېنى قات - قات كۆرىپلەر ئۈستىگە ئولتۇرغۇزدى - دە، ئۈستىدىكى چۈمپەردىلىرىنى ئېلىۋەتتى. ھەيرانلىقتا ئاغزىمنى ئېچىپلا قاپتۇمەن، ئالدىدا ھېلىقى مەن تەختىراۋاندا كۆرگەن كېلىندىنىمۇ چىرايلىق ۋە ياش بىر قىز تۇرۇپتۇ. ماڭا قۇياش بۇلۇتلار ئارىسىدىن تۇيۇقسىز چىقىپ چاقناپ كەتكەندەك، ئاسماندىكى تولۇن ئاي ئالدىغا دومىلاپ چۈشكەندەك بىلىندى.

— سەن ئادەممۇ، جىنمۇ؟ — دەپ سورىدىم.

— نېمە دېسەڭ شۇ! — دەپ ئەركىلىگىنىچە كېلىپ ماڭا

تاشلاندى.

شۇ كېچە قىز بىلەن شىرىن بىر كېچىنى ئۆتكۈزدۈم، ئۇ مېنى تاڭغا يېقىن ئۈزىتىپ قويدى. «پات-پات كېلىپ تۇرۇڭ!» دېدى. كەلگەندە ئېزىپ قالماسلىق ئۈچۈن ئۆينىڭ پەلەمپەيلىرىنى ساناپ چۈشتۈم. ئۆينىڭ ئالدىدىكى چوڭ كۆلىنى بەلگە قىلىپ ئەتراپنى ئوبدان كۆرۈۋالدىم. ئېشىكىمنى مىنىپ «خەير!» دەپ يولۇمغا كەتتىم. ئارىدىن بىر كۈن ئۆتمەيلا ھېلىقى جاناننى يەنە سېغىنىدىم. ئېشىكىمنىڭ بېشىنى ئارقىغا بۇراپ يېتىپ كەلسەم، ھېلىقى مەن بەلگە قىلىۋالغان يەردە نەدىمۇ چوڭ كۆل، كاتتا ئىمارەت بولسۇن، كەڭ بىر ئوچۇقچىلىق، تۇتاش كەتكەن چۆل سوزۇلۇپ يېتىپتۇ. ھېلىقى قىزنى مەن زادى

ئۇنتۇيالمىدىم. ئارىدىن قانچە يىل ئىزدىدىم، ئۆمرۈم بويىتاقچىلىقتا ئۆتۈپ كەتتى، زادى تاپالمىدىم. . . ئېھتىمال، شۇ چاغدىمۇ مەن ھېچقانداق بىر قىزنى كۆرمىگەندىمەن. بەلكىم ئۇ بىر چۈشتۇر. بىلەمسەن، بۇ ھاياتلىقنىڭ تېگىگە، ئاللا ياراتقان مۆجىزىلەرنىڭ چېكىگە يەتكىلى بولمايدۇ. بىز كۆرۈپ تۇرغان بۇ دۇنيا بەلكىم بىزنىڭ كۆزىمىزگە كۆرۈنگەندەكتۇر ياكى ئۇنداق ئەمەستۇر؛ ياكى ساڭا ئوخشاش ئېشەكلەرنىڭ كۆزىگە باشقىچە، ئاسماندا ئۇچۇپ يۈرگەن قۇشلارنىڭ كۆزىگە يەنە باشقىچە، ھېلىقى قۇياش شاھىدەك ئېلىسلارنىڭ كۆزىگە تېخىمۇ باشقىچە كۆرۈنىدىغاندۇر؛ ياكى بىز ھەممىمىز شۇنداق بىر خىيالىي دۇنيادا، خاتا تۇيغۇ ئىچىدە ياشاۋاتقاندىمىز، ياكى ئويغاق تۇرۇپ چۈش كۆرۈۋاتقاندىمىز. كىم بىلىدۇ، بەلكىم بىز ئۈچۈن ھەقىقىي چىن ھايات پەقەت ئالانىنىڭ دەرگاھىغا بارغاندىلا باشلىنىدىغاندۇ. . .

ئۆز مۇلاھىزىلىرىنىڭ تەسىرىدە سۈپۈرگە بىر ھازا جىمىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئېشىكى قانداقتۇر بىر ئېتىز يوللىرىنى ئارقىغا تاشلاپ، بىر خىل مېڭىشتا ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى. — بىز نېمە پاراڭلارغا چۈشۈپ كەتتۇق؟ . . . ھېلىقى چوكان بالىنى ئېلىپ راستتىنلا كېتىپ قالغاندىمۇ - ھە؟! ناۋادا ئۇ ئالۋاستى بولماي ئادەم بولغان تەقدىردە، ھېچ بولمىغاندا مېنى ئويغىتىپ «خوش قال يولۇچى، مەن كەتتىم!» دەپ قويغان بولاتتى.

ئالتىنچى باب

جەسەت

سۈپۈرگە خىيال بىلەن ئۆزىنىڭ قانچىلىك يول بارسىقىنى بىلمەي قالدى. بۈگۈن ئۇنىڭ قوسقىمۇ ئاچقاندىكى قىلمايتتى، بىرەر يەردە توختاپ، ئېشەكنى ئوتقا قويۇپ ئارام ئالغۇزۇش خىيالىغىمۇ كەلمەيتتى. ھارغان، ئېچىرقىغان ن ئېشەك بېشىنى تۆۋەن قىلىپ ھۇرۇنلۇق بىلەن قەدەم ئالاتتى. بەزىدە يول ئۈستىدە كۆتىرىپ تۇرغان تىكەنلىك ئوتلارنى كۆرگەندە توختاپ، ئۇنى يالماپ ئېلىپ كۈيىشەيتتى - دە، يەنە مېڭىپ كېتەيتتى. «ئەگەر ھېلىقى چوكان ئالۋاستى ياكى جىن - شاياتۇن بولغان بولسا، — دەپ خىياللىرىنى داۋام قىلاتتى سۈپۈرگە. ئۇنداقتا مەن نېمە بولىمەن؟ مەن ئۇ ئالۋاستى خوتۇن بىلەن قۇچاقلىشىپ ياتقان ئەمەسمىدىم؟ بەلكىم مەن ئۆزۈممۇ شۇ كۈندىن باشلاپ يېرىمى ئادەم، يېرىمى جىن بىر نېمىگە ئايلىنىپ بولغاندىمەن؟! . . . نېمىشقا مەنلا سۆزلەيمەن، سەن ئېشەك گەپ قىلمايسەن؟ دانالارنىڭ: كۆپ سۆزلىگەندىن ئاز سۆزلىگەن ياخشى، سۆزلىگەن سۆزلىمىگەنكە يەتمەيدۇ، دېگەن ھېكمەتلىك گەپلىرىنى ئاڭلىغۇلغانمۇ سەن يە؟ . . . بەزى ھۆكۈمرانلارمۇ گەپنى ئاز قىلىدۇ. ئۇلار ئۆزىنىڭ دانالىقىدىن ئەمەس، ھەيۋىسىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن شۇنداق قىلىدۇ. ئۈنچىماسلىق ئۇلارنىڭ بىلىمسىزلىكىنى، ساۋاتسىزلىقىنى يوشۇرۇپ قالىدۇ. ئۆلۈك نېمىشقا سۈرلۈك؟ چۈنكى ئۇ سۆزلىمەيدۇ. . . ئەگەر

سەنمۇ يېرىمى ئادەم، يېرىمى ئېشەك بولۇپ قالغان بولساڭ قانداق ياخشى بولغان بولاتتى - ھە! ئۇ چاغدا مەن سېنى ھەم مېنىۋالاتتىم، ھەم ئىككىمىز قىزىق پاراڭلىشىپ ماڭاتتۇق. ھازىر سەن پەقەتلا ئاڭلايسەن، ئۇنچىقمايسەن. يېرىمى ئېشەك، يېرىمى ئادەم بولغان بولساڭ سەنمۇ بېشىڭدىن ئۆتكەن ئىشلارنى، تۇغۇلغاندىن بېرى قانداق ئېغىللاردا يېتىپ، قانداق ئېتىزلاردا قونغانلىرىڭنى، كىملىرى بىلەن مۇھەببەت باغلاشقىنىڭنى قىزىشىپ تۇرۇپ سۆزلەپ بېرەتتىڭ. ھېلىقى ئالۋاستى چوكاننىڭ كېچىدە قەيەرگە يوقالغانلىقىنى ئەلۋەتتە سەن بىلىسەن. بۇ سىرنىمۇ ماڭا ئېيتىپ بەرگەن بولاتتىڭ. . . . توختا، بىز يەنە بىرنەمىنى ئۇنتۇپتۇق. ھېلىقى خوتۇنلار ئالۋاستى بولغان تەقدىردە، ئۇلارنىڭ ماڭا بەرگەن تىللاسى نېمە بولىدۇ؟ — سۈپۈرگە ئېشەكنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپلا بىر تەرەپكە سەل قىيىسايدى - دە، ئاستىدىكى خۇرجۇننىڭ كۆزىدىن تىللا سېلىنغان خالتىنى سۇغۇرۇۋېلىپ ئاغزىنى ئاچتى. ساپ ئالتۇنلار قۇياش نۇرىدا ئۇنىڭ كۆزلىرىنى قاماشتۇرۇۋەتتى.

— پاھا! — دەۋەتتى سۈپۈرگە، — بۇ تېخى قۇيۇلغاندىن بېرى بازار يۈزى كۆرمەي شاھلارنىڭ خەزىنىلىرىدىلا ساقلاشقان ساپ تىللارلاردىن ئىكەن. بۇ ئالتۇنلار ئىككىمىزنىڭ بىر ئۆمۈر يەپ يېتىشىمىزغا يېتىپ ئېشىپ قالغۇدەك. بۇنچىلىك دۇنيانى كۆتۈرۈپ يۇرتقا سالامەت يېتىپ بارساق كىشىلەر نېمە دەر؟ ئەلۋەتتە ئۇلار: «سۈپۈرگە پادىشاھنىڭ خەزىنىسىگە ئوغرىلىققا چۈشۈپتۇ» غۇ دېمەيدۇ، «سۈپۈرگىگە چۆللەردە بىرەر مەخپىي خەزىنە ئۇچراپ قاپتۇ» دېيىشى چوقۇم. خەق نېمە دېسە دېمەيدۇ. بايلارغا ئوخشاش مەنمۇ باغلىق ھويللارنى قىلاي، شەھەرمۇ شەھەر كېزىپ يۈرىدىغان مۇنداق بىمەنە ئىشنى تاشلاي. سەن دەپ باققىنە، خوتۇندىن بىرنى ئالسام بولارمۇ ياكى ئىككىنى؟... سەندىن مەسلىھەت سورىسامغۇ ھەقىچان «چامىڭ يەتسە ئوننى

ئال!» دەيسەن. مەن ئۇنداق ئۆزۈمگە ئوشۇقچە ئاۋازچىلىك تاپىدىغان ئەخمەقلەردىن ئەمەس. ئەمما ساڭا ۋاقتى - ۋاقتىدا يەم بېرىپ، ئېغىللىرىڭنى سۈپۈرۈپ تۇرىدىغان بىر - ئىككى چاكار ياللىشىم مۇمكىن. يەنە ئاشپەز، باغۋەن، مەپكەش دېگەندەك خىزمەتكارلارنىمۇ ئېلىشقا توغرا كېلىدۇ. زېرىككەندە كۆڭلىمىزنى ئاچىدىغان نەغمىچىلەر بولمىسىمۇ بولمايدۇ. ئۇ چاغدا بىز يەپ - ئىچىپ ئېغىناپ يېتىپ سەمرىپ كېتىشىمىز مۇمكىن. سەن بەلكىم بىكارچىلىقتىن زېرىكىپ ئارغامچىنى ئۈزۈپ چىقىپ، چىشى دوستلىرىڭنى ئىزدەپ ناشايىن ئىشلارغا بېرىلىپ كېتەرسەن ھەقىچان!... شۇڭا دانالار: بىر ئادەمگە، بىر ئېشەككە سېمىزلىك ياراشمايدۇ» دەپ توغرا ئېيتقان. ئىنساپ بىلەن ئېيتقاندا، بۇ كىشىنىڭ ھەقىقىي. ئۇنى بىھۋدە سەرپ قىلىشقا ھەققىمىز يوق. ھېلىقى ئەقىلسىز چوكاننىڭ بۇ ئالتۇنلارنى بىزگە تاشلاپ كېتىپ ئوشۇقچە باش ئاغرىقى تېپىپ بەرگىنىنى قارىمايدىغان. ھاياتلا بولساق زېمىننىڭ بىر يېرىدە ئۇلار بىلەن يەنە دوقۇرۇشۇپ قالارمىز... قارا، بىز شۇ چوكاننىڭ ئىسمىنىمۇ سورىۋالماپتىمىز، شۇنچە كۈنلەر بىللە يۈرۈپ ئۇمۇ مېنىڭ ئىسمىمنىڭ نېمىلىكىنى سوراپ قويماپتۇ. نېمىدېگەن غەلىتە ئىش - ھە!...؟ تەقدىر ئۇلارنى يەنە بىز بىلەن ئۇچراشتۇرغان چاغدا، بەلكىم شاھزادە چوڭلا ئادەم بولۇپ كېتەر، ئەمما بىز چوكاننى چوقۇم تونۇۋالالايمىز... ئېشەك تۇيۇقسىزلا ئىتتىك مېڭىپ كېتىۋىدى، سۈپۈرگە ئارقىسىغا ئۇچۇپ چۈشكىلى تاسلا قالدى.

— ھەي سەن ھارامدىن بولغان، — دەپ خاپا بولۇپ كەتتى ئۇ ئېشىكىگە، — مېنى يىقىلىپ ئۆلسۈن، ئالتۇنلار ئۆزۈمگىلا قالسۇن، پۇلنى ئايىماي خەجلەپ يۈزلەپ خوتۇن ئالاي، دېمەكچىمۇ سەن؟...

سۈپۈرگە بېشىنى كۆتۈرۈپ قاراپ سۆزدىن توختاپ قالدى.

يىراقتىن بىر يېزىنىڭ دەرەخلىرى كۆرۈنگەن بولۇپ، ئېشەك شۇ يەردە توختاپ ئارام ئېلىشقا ئالدىرىغانىدى. سۈپۈرگە ئېشىكىگە ۋارقىراپ كەتتى:

— توختا!... سەن بۈگۈن نېمە بولدۇڭ، توختا، شۇ قىلغىنىڭغا مەن بۈگۈن ساڭا بىر ئۈچۈم مۇ يەم بەرمەيمەن. — دەپ ئېشىكىنىڭ چولۇۋرىنى تارتتى ئۇ، — قارا، ئاۋۇ يەرگە نېمانچە كۆپ ئادەم يىغىلىۋالغان؟

يېزىغا كىرىپ كېتىدىغان يول ئۈستىدىكى كۆۋرۈك يېنىغا بىر توپ ئادەم ئوللىشىۋالغان بولۇپ، ئۇلار نېمىلەر توغرىسىدۇر غۇلغۇلا قىلىشماقتا ئىدى. قىزىقچىلىق كۆرۈشكە خۇشتار سۈپۈرگە ئېشىكىنىڭ بېشىنى شۇ تەرەپكە بۇرىدى. ئادەملەر توپىغا يېقىنلاشقاندا ئېشىكىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، توپنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ھەممە ئادەم ئېڭىشىپ قاراۋاتقان يەرگە قىستىلىپ ئۆتتى. «سۈبھاناللا!» سۈپۈرگە ئۇ يەردە يولنىڭ توپىسىغا مىلىنىپ ياتقان بىر جەسەتنى كۆردى. بۇ ھېلىقى بوۋاق شاھزادىنىڭ جەسەتى ئىدى. جەسەتنىڭ بېشىنى كىمدۇر بىرى ئەكەلىپ كەتكەنىدى.

— مەن سەھەردىلا ئۆيىدىن چىقىپ، سۇ ئېلىش ئۈچۈن بۇ كۆۋرۈك تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتاتتىم، — دەپ ئۆزىنىڭ كۆرگەنلىرىنى يېڭى كەلگەن ھەربىر ئادەمگە ھېكايە قىلىپ بېرىۋاتاتتى بىر بوۋاي، — قارىسام، بىر خوتۇن قولىدا ئەنە ئاۋۇ بوۋاقنى كۆتۈرۈپ دۇڭلۇك تەرەپتىن چۈشۈپ كېلىۋېتىپتۇ. بىزنىڭ يېزىغا ئەتىگەندە كېلىۋاتقان بۇ كىمدۇر ئۆزى؟ — دەپ قالدىم. شۇ چاغدا، مانا بۇ يولنىڭ ئەگمىسىدىنلا بىرنەچچە ئاتلىق لەشكەرلەر چىقىپ قالدى. ھېلىقى ئاتلىقلار ئايالنى كۆرۈپ «ھەي خوتۇن، توختا! نەگە كېتىپ بارىسەن، توختا!» دەپ ۋارقىرىدى. مەن بۇ گەپلەرنى ئېنىق ئاڭلاپ تۇردۇم. ھېلىقى ئايال قولىدىكى بالىسىنى باغرىغا مەھكەم بېسىپ، كۆۋرۈك

تەرەپكە قاراپ يۈگۈردى. ئاتلىقلار ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ كېلىپ بىردەمدىلا ئۇنىڭغا يېتىشىۋالدى. مانا، مۇشۇ كۆۋرۈكنىڭ بېشىدا ئۇلار بىر - بىرى بىلەن ئېلىشىپ كەتتى. يائىلا! ئۆمرۈمدە مەن ئۇنداق قاۋۇل خوتۇننى كۆرمىگەنكەنمەن. ئۇ ئارقىسىدىن قوغلاپ كېلىپ بېشىغا قامچا سالغان لەشكەرنى بىر تارتىپلا ئاتنىڭ ئۈستىدىن سۆرەپ چۈشتى. قولىدىكى بالىسىنى تارتىۋالماقچى بولغان يەنە بىرىنى بىر ئېپىك بىلەن ئارقىسىغا ئۇچۇرۇۋەتتى. بالا خىرقىراپ يىغلاپ كەتتى. لەشكەرلەر قىلىچلىرىنى سۇغۇرۇۋېلىشتى. مەن قورققىنىمدىن ئەنە ئاۋۇ چاتقاللىقنىڭ ئارقىسىغا دۈملا چۈشۈپ مۆكۈنۈۋالدىم. ئاتلارنىڭ دۈبۈرلەشكىنى، قىلىچلارنىڭ نېمىلەرگىدۇر ئۇرۇلۇپ جاراڭلىغان ئاۋازلىرىنى ئاڭلاپ تۇردۇم. بىر چاغدا پاتىپاراقچىلىق بېسىلغاندەك بولدى. بېشىمنى كۆتۈرۈپ قارىسام، لەشكەرلەر كىيىم - كېچەكلىرىنى قېقىپ، ئېتىنىڭ تۆشباغلىرىنى چىڭتىۋېتىپتۇ. بىر لەشكەر ئۆزىنى بىر نېمىنى ئېلىپ بىر خالتىغا سېلىپ، ئانقا غانجۇغىلىغاندەك قىلىپ قالدى. ئاندىن ئاتلىرىغا مىنىشىپ، ئارقىسىغا يېنىپ كېتىشتى. قورققىنىمدىن پۇت - قولۇمدا جان قالماپتۇ، ئۇلار كەتكەندىن كېيىنمۇ خېلىغىچە ئورنۇمدىن تۇرالماي قالدىم.

— ئىشتانچۇ، ئىشتىنىڭغۇ ساقىتۇ، بوۋا؟ — دەپ چاقچاق قىلدى كىمدۇر بىرى ئۇنىڭغا.

— چاقچىڭنى قوي! — دەپ تېرىكتى بوۋاي، — شۇنىڭ بىلەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ، بىر يېسىپ - ئىككى يېسىپ كېلىپ قارىسام، بۇ يەردە بالىنىڭ جەستى يېتىپتۇ، كالىسى يوق. ئەرۋاھىم ئۆركىتى. سۇنىمۇ ئالماي مەھەللىگە قاراپ يۈگۈردۈم، مەھەللىدىكىلەرگە خەۋەر يەتكۈزۈپ ئادەم باشلاپ كەلدىم. مانا شۇ گەپ! ...

— ئايالچۇ؟ — دەپ ئالدىراپ سورىدى سۈپۈرگە بوۋاينىڭ

گېپى ئاخىرلىشىشى بىلەن.

— شۇنىڭغا ئەقلىم ھەيران، ئايالنىڭ نەگە يوقىلىپ كەتكىنىنى مەنمۇ بىلەلمەي قالدىم.

— بەلكى، قورققىنىڭدىن سەن ئوبدانراق سەپسالماغانسەن! ئۇلار ئايالنى باغلاپ ئەكەتكەندۇر؟

— ياق، ياق! — دەپ بېشىنى سىلكىپ رەت قىلدى بوۋاي، ئۆزۈم قېرى بولساممۇ، كۆزۈم خېلى روشەن. ئۇلار ھەربىر ئاتنىڭ ئۈستىدە بىردىنلا لەشكەر ئولتۇرۇپ كېتىشتى. مەن ئېنىق كۆردۈم. ئۇلار يىراقلاپ كەتكەندىن كېيىن، بۇ يەرگە كېلىپ ئۇياق - بۇياققا قاراپمۇ ھېلىقى ئايالنىڭ قارىسىنى كۆرمىدىم. ياكى ئۇ قېچىپ جېنىنى دالدىغا ئالغاندۇر؟ — ئۇ قاچقان تەقدىردە ئاتلىق لەشكەرلەر بىردەمدىلا قوغلاپ يېتىدۇغۇ؟! ...

— ئۇچۇپ ئاسمانغا چىقىپ كەتتىمۇ - يە! — دەپ كۈلۈپ قويدى بوۋاي.

سۈپۈرگە خۇددى ئۇچۇپ كېتىۋاتقان ئايالنى كۆرىدىغاندەك ئاسمانغا قاراپ قويدى. ئەتراپتىكىلەر يەنە بۇ ۋەقە ھەققىدىكى غۇلغۇلىغا چۈشۈپ كەتتى. سۈپۈرگىنىڭ يەردە ياتقان جەسەتكە قاراپ كۆڭلى بىر قىسما بولدى. قانداقلا بولسۇن، ئۇ بۇ بالا شاھزادە بىلەن بىرقانچە كۈن بىللە ھەمسەپەر بولغانىدى. سۈپۈرگە توپنىڭ ئىچىدىن چىقىپ ئېشىكىگە مىنىدى - دە، كۆپچىلىككە قاراپ ئۈنلۈك سۆزلىدى:

— ھاي خالايسىق، ماڭا قاراڭلار. مەن يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر يولۇچىمەن. كاللىسى ئېلىنغان بۇ بالىنىڭ كىملىكىنى بىلەرمۇ بىلمەيدىكەنسىلەر، مەنمۇ بىلمەيمەن. مەيلى كىم بولسۇن، ئۇنىڭ جەسىتى يول ئۈستىدە، مۇشۇنداق ئوچۇقچىلىقتا تاشلىنىپ تۇرسا بولمايدۇ - دە! قاراڭلار، جەسەتكە چىۋىن ئولاشقىلى تۇرۇپتۇ. شۇ ئۆلگەن نارەسىدە ئۈچۈن مەن

ئازراق پۇل سادىغا قىلاي، سىلەر ئۇنى كۆمۈۋېتىڭلار... خوش،
ئاۋۇ توپىغا مىلىنىپ تۇرغان نېمە ئۇ؟... مارجانمۇ، تۇمارمۇ؟
ئېھتىمال بوۋاقنىڭ ياكى ئۇنىڭ ئانىسىنىڭ بويىنىدىن چۈشۈپ
قالغان نەرسە بولسا كېرەك. ئۇنى ماڭا ئېلىپ بېرىڭلار. بەرگەن
پۇلۇمنىڭ ھەقىقى ئۈچۈن ئۇنى مەن خاتىرە قىلىپ ساقلاپ قوياي.
كىشىلەرنىڭ ئايىغى ئاستىدا توپىغا كۆمۈلۈپ قالاي دېگەن
قاچقارا نەرسىنى سۈپۈرگىنىڭ ئۆتكۈز كۆزلىرى ئېشەكنىڭ
ئۈستىدىن تۇرۇپلا بايقىغانىدى. كىمدۇر بىرى ئۇنى ئېگىشىپ
قولغا ئالدى. ئىككىنچى، ئۈچىنچى كىشىمۇ ئۇنى قولغا ئېلىپ
قىزىقىپ قارىدى. بۇ ئۈچ بۇرچەك شەكىلدىكى، قارا مەخەلگە
ئوراپ، قارا يىپەك بوغۇچقا باغلانغان ئاددىيلا بىر تۇمار ئىدى.
ئاخىرىدا تۇمارنى ھېلىقى ھېكايىچى بوۋاي قولغا ئالدى. ئۇ ياق-
بۇيىقىغا ئۆرۈپ ئوبدان قارىدى - دە، سۈپۈرگىگە بەردى.
سۈپۈرگە قويىنىدىن بىرنەچچە تىلانى ئېلىپ بوۋاينىڭ ئاللىقىغا
تاشلىدى ۋە خوشلىشىپ يولغا ماڭدى.

سۈپۈرگە ئېشىكىنى دېۋېتىپ ئىتتىك مېڭىپ كەتتى.
«دېمەك، — دەيتتى سۈپۈرگە ئۆز - ئۆزىگە، — ئوردىنىڭ
شاھزادىنى ئىزدەپ چىققان لەشكەرلىرى ئۇنىڭ كالىسىنى
كېسىپ ئەكېتىپتۇ. ئۇلارغا ئوردىدا بۇ قاچقۇن شاھزادىنىڭ
كالىسى ئۈچۈن نۇرغۇن مۇكاپات بېرىشىدۇ. سىرلىق يېرى،
ھېلىقى چوكان قەيەرگە غايىب بولدى؟...»

سۈپۈرگە ئەمدى ئۇ چوكاننىڭ ئالۋاستى ئىكەنلىكىگە
ھەقىقىي ئىشەندى. بولمىسا ئۇ، بىرقانچە ئاتلىق لەشكەرلەرنىڭ
قولىدىن چىقىپ قانداق غايىب بولۇپ كېتەلەيدۇ؟ «ھەممىدىن
قىزىقى، - دەيتتى ئۇ ئېشىكىگە قاراپ، — شۇ ئالۋاستى بىلەن
مەن قانچە كۈن بىر داستانخاندا تاماق يەپ، ئۇنى قويۇمدا ئېلىپ
يېتىتمەن. سەن ئۇنى بەزىدە ئۈستۈڭگە مىندۈرۈپ مېڭىپسەن
... ئەگەر چوكان كېچىدە كەپىدىن كېتىپ قالمىغان بولسا قانداق

بولاتتىكىن؟ ئۇ چاغدا خاننىڭ لەشكەرلىرى ئۇلارنى بايقىماي چوڭ يول بىلەن ئۆتۈپ كېتىشىمۇ مۇمكىن ئىدى. ئەگەر ئۇلارنى كەينىنىڭ ئىچىدىن تېپىۋالغان بولسىچۇ؟ ئۇ چاغدا لەشكەرلەر شاھزادىگە قوشۇپ مېنىڭ كاللامنىمۇ ئالغان بولاتتى. قاتتىقراق ھاڭراپ كەتكەن بولساڭ سېنىڭ بېشىڭنىمۇ ساق قويماستى. چۈنكى بىز ئىككىمىز ھېلىقى چوكاندەك غايىب بولۇپ كېتەلمەيمىز - دە! خۇدا بالا - قازادىن ئۆزۈڭ بىر ساقلاپسەن! - دەپ شۈركۈنۈپ كەتتى سۈپۈرگە، - ئەمدى بۇ غەلىتە قىسمەت مۇشۇنىڭ بىلەن ئاخىرلىشىدۇ ياكى يەنە داۋامى بارمۇ؟ بىلگۈچى ئۆزۈڭ! قان تۆكۈلگەنكەن، ئۇنىڭ قىساسى بولىدۇ؛ زورايمانلارنىڭ ئاجىزلىمايدىغىنى يوق، سەلتەنەت ھېچكىم ئۈچۈن مەڭگۈلۈك ئەمەس... ھەر ھالدا مەن بۇ تۇمارنى ساقلاپ قوياي، قېنى، قەدىمىڭنى ئىلداملات ئېشىكىم، خەتەر يۈز بەرگەن جايدىن يىراق بولماق دۇرۇس!

يەتتىنچى باب

سېپىلىسىز شەھەر

شۇنىڭدىن كېيىنكى يوللارنى جاھانكەزدى سۈپۈرگە يالغۇز باستى. ئەمدى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا چەكسىز قۇملۇقلار، ئۇ ياخشى كۆرىدىغان توغراقلىق جاڭگاللار، تونۇش يوللار يېپىلىپ ياتاتتى. بۇ يەردە بولسا ئادەم ئاز، خىيال سۈرۈشكە ۋاقىت يېتەرلىك ئىدى... تۇغۇلغان شەھىرىگە يېقىنلاشقانسېرى سۈپۈرگە ھېلىقى سىرلىق چوكان ۋە بالا شاھزادە توغرىسىدىكى ئىشلارنى ئۇنتۇپ

قالدى. سۈپۈرگە ئۆزىنىڭ جاھانكەزدىلىك ئۆمرىدە نېمىلەرنى كۆرمىگەن دەيسىز؟ چوكان بىلەن شاھزادە ۋەقەسى ئۇنىڭ كۆڭۈل دەپتىرىدە بىرنەچچە قۇرلا ئاددىي خاتىرە بولۇپ يېزىلىپ قالدى، خالاس. شۇ تاپتا ئۇنىڭ قەلبىنى يۇرتىنى كۆرۈش، يۇرتداشلىرى بىلەن دىدارلىشىش شادلىقى قاپلىغانىدى. ئۇ ئېشىكىنىڭ ئۈستىدە قىيپاش ئولتۇرۇپ ناخشا ئېيتاتتى. ئۆز ناخشىسىدا ئاددىي دېھقان قىزىنىڭ ساپ مۇھەببىتىنى، بىر كۈنلۈك ئېغىر ئەمگەكتىن كېيىن ئۆيىگە ئالدىراۋاتقان ئىشلەمچىنى، قويلارنى چۆپكە قويۇۋېتىپ خىيالغا پاتقان چوپاننى... تۈل خوتۇننىڭ ياغۇزلۇقى، يىراق بىر جاڭگالدىكى ياغۇز ئاياغ يول، خىلۋەت بۇلاق بېشىدا ئېچىلغان ياۋا گۈللەر، چەكسىز ئالەم، قۇدرەتلىك ئىلاھ، شاھنىڭ قەھرى، ۋەزىرلەرنىڭ ئەخمەقلىقى، ئاممىنى قاچقان قىمارۋازنىڭ نادامىتى، ئۇ دۇنيا - بۇ دۇنيا... يەنە شۇنداق نۇرغۇن نەرسىلەر توغرىسىدا كۈيلەيتتى.

سۈپۈرگە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن شەھەر باشقا ھېچبىر شەھەرگە ئوخشاشمايتتى. ئۇنىڭ نە ئەتراپىنى ئوراپ تۇرغان ئېگىز سېپىل، نە ئادەملىرىگە دەھشەت سېلىپ تۇرىدىغان پادىشاھى يوق ئىدى. تەكلىماكاننىڭ ئەتراپىدىكى بۇ قەدىمىي شەھەرنىڭ ئورنىنى ھازىرقى زاماننىڭ ھېچبىر خەرىتىلىرى كۆرسىتىپ بېرەلمەيدۇ. بەلكى ئۇ دەھشەتلىك بورانلار تەسىرىدە قۇم بارخانلىرىنىڭ ئاستىغا كۆمۈلۈپ قالغاندۇر ياكى باشقا بىرەر تەبىئىي ئاپەت، ئۇرۇش - جاڭجاللار سەۋەبىدىن ۋەيران بولۇپ يوقالغاندۇر؛ ئەمما بىر زامانلاردا ئۇ ئۆزىنىڭ ئاۋاتلىقى، ئادەملىرىنىڭ مەرد، خۇش خۇي، مېھماندوستلۇقى بىلەن نۇرغۇن ئەللەرنىڭ سودىگەرلىرىنى جەلپ قىلغانىدى.

كېچىلىرى شەھەر مەسچىتلىرىنىڭ ھەشەمەتلىك راۋاقللىرى ئۈستىدىكى ھىلال ئاي بەلگىلەر ئۇچلۇق ئۆچىلىرى بىلەن يۇلتۇزلۇق كۆككە سانجىلىپ سوغۇق پارقىرايتتى. تاش

پەلەمپەيلەر، سودىگەرلەر ئايۋانلىرىنىڭ نەقىشلىك تۈۋرۈكلىرى
 غۇۋا قاراڭغۇلۇقتا كىشىگە سىرلىق تۇيغۇ بېغىشلايتتى. سەھەردە
 مەسچىتلەرنىڭ ئېگىز پەشتاقللىرى ئۈستىدىن كۆتۈرۈلگەن
 مۇڭلۇق ئەزان ئاۋازى بىلەن تەڭ شەھەر ئويغىنىپ ھەرىكەتكە
 كېلەتتى. قايسىبىر ئىشىكلەر غىچىرلاپ ئېچىلىپ، بوۋايلار
 يۆتەلگىنىچە تەرەت چۆگۈنلىرىنى كۆتۈرۈپ تالاغا چىقىشاتتى.
 شەھەر مەدىكارلىرى پۈتۈن شەھەرنى چاڭغا كۆمۈپ كۈچىلارنى
 سۈپۈرۈپ سۇ چېچىشاتتى... شەھەرنىڭ بىر چېتىدىكى ئېگىز
 يارلىق ئۈستىگە كەمبەغەللىر ئولتۇراقلاشقان بولۇپ، بۇ يەردىكى
 ئاددىي توپا تام ئۆيلەر، شور بولۇپ پاكارلاپ كەتكەن كونا تاملار،
 ئەگرى - بۈگرى تار كۈچىلەر، ئۇششاق بالىلار تولا چىقىۋېرىپ
 دۈمچەيتىۋەتكەن قېرى ئۈجمە دەرەخلىرى يەنە ئۆزىگە خاس بىر
 مەنزىرە ھاسىل قىلغانىدى. تاڭ يورۇشى بىلەنلا، يارلىقلاردىن
 تۆۋەندىكى بۇلاقلارغا قاراپ تۆۋەنلەپ كەتكەن ئاياغ يوللاردا
 قىزلارنىڭ ئالىيېشىل كۆڭنەكلىرى كۆزنى چاقىنىتاتتى. قىزلار
 كوزىلىرىنى يار ئاستىدىن بۇلدۇقلاپ چىقىۋاتقان مۇزدەك بۇلاق
 سۈيىگە پاتۇرۇپ ئېلىپ قەددىنى رۇسلىشاتتى - دە، كوزىلىرىنى
 كۆتۈرۈپ يەنە يۇقىرىلاپ كېتىشەتتى. ئادەملەر ئەتىگەنلىك
 نامىزىنى ئوقۇپ بولۇپلا بازارغا ئالدىرىشاتتى. بازار ئىچىدە
 ئاشپەزلەرنىڭ مۇرىسىدىن چىققان قويۇق كۆكۈچ ئىسىلار
 تولغىنىپ يۇقىرى كۆتۈرۈلەتتى، چايچىلارنىڭ ئوچاق بېشىدىكى
 چەينەكلىرى كۆڭۈللۈك شىڭىلدايتتى. شەھەر كەمبەغەللىرى
 ئادەتتە مۇشۇنداق چايخانلارنىڭ ئاددىي بورا تاشلانغان سۇپىلىرىدا
 ئولتۇرۇپ، سەھەرنىڭ سالىقىنىدىن ھۇزۇرلىنىپ ناشتا قىلىشنى
 ياخشى كۆرەتتى.

ئېگىز قۇم بارخانلىرىدىن ھالقىپ ئۆتۈپ، يىراقلاردىن بۇ
 شەھەرگە يېقىنلاپ كېلىۋاتقان كارۋانلارنىڭ كۆزىگە ئالدى بىلەن
 ئېگىز سېپىللار ئەمەس، چوڭ بىر يېشىل بوستانلىق

كۆرۈنەتتى. مۇنداق چاغلاردا چۆل يوللىرىدا چاڭداپ
ھالسىزلاشقان يولۇچىلارنىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرۈپ، تۆگىلەر
ئىختىيارسىز قەھەملىرىنى ئىستىكلىكتە تىتى. كارۋان
كولدىرىملىرىنىڭ ئاۋازى يەنە باشقىچە ياڭرايتتى. ئۈنۈملۈك
ئېتىزلار، سۇغا تولۇپ ئېقىۋاتقان ئۆستەڭلەر، خۇش پۇراق
مېۋىلىك باغلارنى ئارىلاپ ئۆتكەندىن كېيىن، شەھەرنىڭ ئۆي -
ئىمارەتلىرى كۆرۈنۈشكە باشلايتتى. ئاز ئۆتمەي بۇ كارۋانلار
تۆگە، قېچىرلىرىنى ھەيدەپ، شەھەر كوچىلىرىنى قوغغۇراق ۋە
كولدىرىملارنىڭ ھەر خىل سادالىرى بىلەن جانلاندۇرۇپ كىرىپ
كېلىشەتتى. تەجرىبىلىك سارايۋەنلەر ئۇزۇن چۆل يوللىرىنى
بېسىپ كەلگەن بۇ ئادەملەرنىڭ كىيىملىرىگە قونغان چاڭدىنلا
قايسى يۇرتنىڭ ئادەملىرى ئىكەنلىكىنى پەملەپ بولاتتى.

جاھانكەزدى سۈپۈرگە نەق چۈش مەزگىلىدە ئۆز شەھىرىگە
يېتىپ كەلدى. شەھەر مەيدانى ئالارمەن - ساتارمەنلەرنىڭ
قىزغىن چۇقانىلىرى بىلەن تەۋرەپ تۇراتتى، سۈپۈرگە ئېشىكىنى
يېتىلەپ، كىشىلەر توپىنى ئارىلاپ، بۇرادەرلىرى بىلەن قىزغىن
ئامانلىشىپ ماڭدى.

— قاراڭلار، بىزنىڭ جاھانكەزدى سۈپۈرگە قايتىپ
كېلىپتۇ! — دەپ ۋارقىرىۋەتتى بىر باققال، — ئەسسالامۇ
ئەلەيكۇم، قاياقتىن كېلىشىڭ؟

— ھاي سۈپۈرگە! — دەيتتى يەنە بىر سودىگەر، — دۇكانغا
مەرھەمەت قىل، ئۈستۈڭدىكى چاپان - چارىلىرىڭ ئۆڭۈپ
كېتىپتۇ. رەختلىرىمدىن خالىغىنىڭچە يىرتىۋال... ھېچ
بولمىغاندا، نېمە قىزىقچىلىقلارنى كۆردۈڭ، بىزنىمۇ خەۋەردار
قىلىپ قوي!

— سۈپۈرگە ئاخۇن، — دەپ دۇكىنىنى شەرەتلەيتتىسى
قورساقلىق ئاشپەز، — ھارغانسەن، دۇكىنىمدىن بەش مانتا يەپ
كەت.

— سۈپۈرگىغۇ بۇ! — دەپ قىزغىن توۋلىۋەتتى تومۇرلىرى
كۆپۈپ چىققان قوللىرى بىلەن بولقىسىنى مەھكەم تۇتۇپ تۇرغان
تۆمۈرچى، — توختا، ئېشىكىڭنىڭ تاقىسى ئۇپراپ تۈگىگەندۇر؟
مەن ئەڭ ياخشى مىخلار بىلەن تاقا ئۇرۇپ بېرىي...

سۈپۈرگە ھەممە بىلەن سالاملىشىپ، ئۇلارغا ئۆز لايىقىدا
ئۆزىنى ئېيتىپ ئۆتەتتى. ئۇ خېرىدارلار بىلەن تولۇپ تۇرغان
چايخانىلارنىڭ بىرىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ئېشىكىنى
ئىشىك ئالدىدىكى موم ياغاچقا باغلىدى. ھاردۇق يەتكەن ئېشەك
كىملىرىنىڭدۇر ئۇلار بىلەن ئېشىپ قالغان بېدە قالدۇقلىرىنى
قېلىن كالىپۇكلىرى بىلەن يىغىپ ئېرىنچەكلىك بىلەن يالىمغىلى
تۇردى.

— جاھانكەزدى، جاھانكەزدى سۈپۈرگە قايتىپ كەپتۇ! —
دېيىشىپ تەۋرەپ كەتتى چايخانىدىكىلەر.
سۈپۈرگە چايخانىلارنىڭ پەشلىرىدىكى چاڭلارنى قېقىپ،
سالام بىلەن چايخانىغا قەدەم قويدى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، شەھىرىمىزنىڭ بىغەم پۇقرالىرى!
— ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام، يۇقىرى ئۆت، سۈپۈرگە!
ئادەملەر سىغىدىلىپ سۈپۈرگىگە ئورۇن بوشاتتى. بۇ
يۇرتتىكىلەر ئۈچۈن چايخانا چاي ئېچىپ ئارام ئېلىش،
مۇگدېش سورۇنى ئىدى. سۆز ئارىسىدا يەنە بەزى سودا -
سېتىق ئىشلىرىمۇ پۈتۈپ تۇراتتى. شۇ تاپتا ھەممە جىمىپ،
چايخانىلارنىڭ پەشلىرىنى يىغىپ، قىستىلىپ ئولتۇرۇۋاتقان
سۈپۈرگىگە كۆز تىكىشتى.

— خوش، سۈپۈرگە، ئۇزۇن بولدى كۆرمىدۇقۇ؟ سەپەر
قاياقتىن؟

— جاھان كەزدىم.
— شۇنداق، ساڭا «جاھانكەزدى» دېگەن نام بىكار
قويۇلمىغان. دە، نەلەردە بولدۇڭ؟